

Claus Rønlevs bibliotek

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Digitaliseret efter aftale med Selskabet for Danmarks Kirkehistorie. PDF-filen er kun til ikke kommercielt brug.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine mange tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

KIRKEHISTORISKE SAMLINGER,

FJERDE RÆKKE,

UDGIVNE AF

SELSKABET FOR DANMARKS KIRKEHISTORIE

VED

HOLGER FR. RØRDAM,

Dr. phil., Sognepræst.

ANDET BIND.

KJØBENHAVN.

I KOMMISSION HOS UNIV. BOGHANDL. G. E. C. GAD.

THIELES BOGTRYKKERI.

1891—93.

Rasmus Hansen Reravius.

Af Holger Fr. Børdam.

Den i Overskriften nævnte Mand var en af det 16de Aarhundredes flittigste Skribenter i det danske Sprog, og bestod end den Litteratur, vi skyldte ham, væsentlig af Oversættelser, især fra Tydsk, saa savnede en saadan Oversættelsesvirksomhed dog ikke sin Fortjenstlighed, navnlig paa en Tid, da vor hjemlige Litteratur endnu kun var fattig paa moralske og religiøse Skrifter, der vare tilgængelige for en videre Læsekreds. Idet Skrifterne fra den rigere, fremmede Litteratur overførtes paa vort Sprog, kom de ogsaa hos os til at øve en Indflydelse paa Sæder og Tænkemaade, som det nu vel ikke er let ligefrem at paavise, men som dog var et Moment med i den fremskridende kristelige og sædelige Dannelse, som er kjendelig i den anden Halvdel af det 16de Aarhundrede.

Den Omstændighed, at Reravius besad en poetisk Aare, der satte ham i Stand til at forfatte Salmer og andre rimede Stykker, der vel nu ikke tilfredsstillende vor Smag, men for deres Tid ingenlunde vare at foragte, forøger Mandens litterære Betydning og giver ham en vis Adkomst til, at man, selv efter Aarhundreder, med Flid samler, hvad der kan oplyses om hans Levned og Virksomhed.

Paa Titelbladet til et af sine ældste Skrifter har Rasmus Reravius kaldt sig med Tilnavnet »Toropius«. At han derved betegner sit Fødested, kan ikke være tvivl-

somt; men uheldigvis er Navnet Torup med alle dets Variationer (Thorup, Taarup, Torpe osv.) saa almindeligt, at der ikke lader sig nogen sikker Oplysning udlede deraf. Imidlertid er jeg tilbøjelig til at antage, at der derved menes Kirkebyen Torpe i Fuglse Herred, der nu kaldes Vejleby¹⁾, saa meget mere som vi af Reravius's egne Opgivelser vide, at han er født paa Laaland. Om hans Ungdom savnes Efterretninger. Kun dette kan oplyses, at han selv nævner Sognepræst Hans Pedersen i Skjelskør (der døde 1593) som sin Lærer, i en Tilskrift, hvormed han har forsynet et endnu bevaret Exemplar af Niels Hemmingsens »Libellus de Coniugio, Repudio et Divortio²⁾«.

Den Omstændighed, at Hans Pedersen, der er født o. 1530, har været Rasmus Hansen Reravius's Lærer, viser, at det ikke kan være rigtigt, naar Jens Bircherod har antaget, at han er den Erasmus Johannis, der 1543 deponerede ved Universitetet fra en Skole i Fyns Stift³⁾. Af hans egne Opgivelser vide vi derimod, at han 1559 som Øjenvidne bivaanede Kong Frederik II's Kroning i Kjøbenhavn, ligeledes have vi hans egne Ord for, at den første, nu tabte Udgave af hans »Hustavle« udkom 1562, og

¹⁾ Om denne By, Torpe, se Kirkehist. Saml. II, 169. 170, 3. R. VI, 486. 492—3. Paa førstnævnte Sted (S. 200) er der ytret den Formodning, at Torpe ell. Taarpe er det samme som Taagerup; men det er ikke rigtigt.

²⁾ Tilskriften lyder, som følger:

Viro non minus pio quam erudito, honesto et prudenti Dño Johanni Petro, Mysteriorum Dej in Ecclesia Skelskørensi oeconomo fideliss: Ecclesiarum Flaccimontanarum Præposito vigilantiss: æquiss: ideoque digniss: preceptoris cariss: et amico de se optimè merito, libellum hunc amicitiaë, gratitudinis et obsequij ergò dedit

Erasmus Iohannes

Reravius.

Anno MDLXXV . XII die Junij.

Vt tibi *Μνημόσυνον* cari contingat amici,

Hæc quoties relegis scripta memento mei.

³⁾ Indbydelsesskrift fra Odense Kathedralskole 1866, S. 54.

endelig vides det, at han 1563 var sysselsat i Kjøbenhavn med Korrekturen af Peder Tidemands Udgave af Luthers Postil paa Dansk¹⁾. Da dette Værk udkom 1564 »prentet af Lorentz Benedicht²⁾«, og denne Mand senere af Reravius betegnes som hans »Svoger«, saa have vi vistnok deri en Antydning om, hvorledes han er kommen ind i Bogmageriet, som hans senere omfattende Omstøbning af tyske Bøger paa Dansk vel nærmest maa kaldes.

Sin første gejstlige Ansættelse fik han (ventelig ved Aaret 1565) som Sognekapellan i Østofte i Fuglse Herred paa Laaland hos den dygtige og fortjente Provst Jørgen Christiensen³⁾. Her var han imidlertid ikke længe. Senest i Aaret 1567 maa han være bleven Sognepræst i Vigs næs i Musse Herred paa Laaland. Thi i det nævnte Aar havde han Bryllup, og det var et Tegn paa, at han var bleven Sognepræst; en Kapellan kunde nemlig i de Dage ikke indlade sig paa sligt. Den berømte Digter, Mag. Hans Jørgensen Sadolin, da Sognepræst i Thoreby og Provst i Musse Herred, hædrede ham med et latinsk Bryllupsdigt⁴⁾.

¹⁾ Beviserne ville findes nedenfor.

²⁾ En Ytring af Reravius, som er anført i N. M. Petersens Lit. Hist. 1. Udg. III, 616, viser foreøvrigt, at den lybske »Bogfører og Bogbinder« Povel Knufflock har været den egentlige Forlægger af Skriftet, hvorom Titel og Fortale til Udgaven af 1564 dog intet indeholder, medens derimod Udgaven af 1577 er forsynet med en Fortale eller Tilegnelse af Povel Knufflock til Arild Hvitfeldt.

³⁾ I Rogerts Mnskr. om Laaland (Thottske Saml. 730 Fol.) findes nævnt følgende Kapellaner i Østofte i Hr. Jørgen Christiensen's Tid (han døde 1593): 1. Hr. Ole Hansen. 2. Hr. Peder Esbesen. 3. Hr. Ole Simonsen. 4. Hr. Rasmus Johannis. 5. Hr. Johannes Maas, siden (1571) Præst i Taagerup. 6. Hr. Peder Hansen, siden Præst paa Fæmø. 7. Hr. Christen Knudsen Digsmed, s. Kapellan i Odense, derefter i Kjerte (jfr. D. Mag. 4. R. VI, 194 ff.). 8. Hr. Joachim Jørgensen, Provstens egen Søn. (Hertil bør vistnok føjes: 9. Hr. Jens Rasmussen). Hos Friis (Laalands og Falsters Hist. I, 577) ligesom hos Wiberg (III, 699) er Hr. Rasmus Hansen (Reravius) stillet paa en urigtig Plads, hvorved der kommer Forvirring i Tidsregningen.

⁴⁾ Lyskanders Levned og Bog om danske Skribenter S. 251.

Det samme skal ogsaa den siden bekendte Latindigter Hans Lauritsen (Amerinus) have gjort¹⁾. Af intet af Digtene synes nu andet bevaret end Tittelen. Reravius's Hustru, Kirstine Frost, var en Datter af Hr. Jakob Frost († 1549), Sognepræst ved Graabrødre Kirke i Odense, og Hustru Karen Henriksdatter Langenberg²⁾. Reravius viste sin Pietet mod sin Hustrus forlængst afdøde Forældre ved at lade opsætte et Gravmæle over dem i Graabrødre Kirke, og han fik den ovennævnte Hans Jørgensen Sadolin til at forfatte et latinsk Digt, hvori Jakob Frosts Fortjenester af Reformationens Indførelse lovpristes, hvilket Digt Reravius lod sætte paa Gravmælet. Paa dette fandtes ogsaa hans (R.s) eget Valgsprog, der lød: Qvod nolo, volo. Betydningen af dette noget dunkle Ord er rimeligvis: Ikke Lysten men Pligten er min Lov³⁾.

Som Præst i Vignæs begyndte Reravius for Alvor den overordentlig frugtbare Forfatter- eller rettere Oversætter-Virksomhed, der har bevaret hans Navn fra Forglemmelse og bevirker, at ogsaa hans Livsforhold tildrage sig en større Opmærksomhed.

Vignæs Sogn ligger paa det nordøstlige Hjørne af Laaland ved Havet, i en skovrig Egn; men det var kun et lille Kald. Den afsides Beliggenhed maatte ogsaa gjøre det vanskeligt for Reravius at drive sine litterære Sysler der. Han søgte derfor og fik Ansættelse som Præst ved Helliggjesthus i Kjøbenhavn. Forflyttelsen er formodentlig sket 1570—1. Helliggjesthus er det bekendte gamle Hospital, der den Gang endnu udgjorde en Fløj af et større Bygningskomplex, af hvilket Kirken siden Reformationen var en af Kjøbenhavns Sognekirker (Helligaands). Maaske

¹⁾ Lyskander a. St., S. 252. Worms Lex. I, 19. »Epithalamion in nuptias Erasmi Joh. Reravii. Hafn. 1567».

²⁾ Bloch, Den fynske Gejstligheds Historie I, 603. Rhode, Saml. t. Laal. og Falst. Hist. I, 584.

³⁾ Nyerups Skildringer IV, S. XLIV.

har Ansættelsen af en særlig Præst for de syge i Hospitalet staaet i Forbindelse med, at Gjentofte Kirke i Aaret 1570 var henlagt under Hospitalets Patronat. Imidlertid maa vi dog tilstaa, at vi intet vide om, at Reravius har forrettet Præstetjeneste i Gjentofte¹⁾).

Da den Løn, Hospitalet kunde yde Præsten, kun var ringe, opnaaede Hr. Rasmus Reravius, »Kapellan til Helliggesthus«, en kgl. Bevilling af 16. Juni 1574, at han »aarlig til hans Underholdnings Behov maa bekomme her af vort Slot Kjøbenhavn 2 Pund [ø: 8 Tdr.] Korn«, indtil anderledes tilsiges²⁾. Da han samme Aar udgav Kong Frederik II's Kronings og Bryllups Historie paa danske Rim, som han naturligvis tilegnede Kongen, saa indbragte denne Opmærksomhed ham en Gave af 100 Mark danske³⁾. Og Aaret efter udgik der under 27. Juni 1575 et kgl. aabent Brev af følgende Indhold: Hr. Rasmus Reravius, som er Præst ved Hospitalet udi vor Kjøbsted Kjøbenhavn, er forsørgt med en ringe Underholdning, saa han ikke har mere end 15 Daler i aarlig Løn, hvorover han har beklaget sig, at han ikke kan komme ud af det. Kongen tilstaar derfor ham og hans Efterfølgere 25 gode enkende Daler aarlig af det kgl. Rentekammer til deres Underholdnings Behov⁴⁾.

Den Yndest, som Reravius havde vundet hos Kongen, var vistnok nærmeste Anledning til, at han 1577 blev Sognepræst i Rødby og Ringsebølle. Men den Maade, hvor-

¹⁾ I Joh. Grundtvigs Meddelelser fra Rentekammerarkivet 1873—6, S. 200, findes en Fortegnelse over de 6 Personer, som i Tidsrummet 1575—93 fungerede som »Præster i Sygestuen i Helliggesthus« eller som »Prædikanter i Hospitalet«. Som den første nævnes Rasmus Nielsen [ø: Hansen) Reravins. Ingen af disse Præster nævnes i Wibergs Alm. Præstehistorie.

²⁾ Danske Kirkelove II, 233.

³⁾ Bruun, Danske Samlinger I, 93.

⁴⁾ Sjælandske Registre Nr. 11, Fol. 159. Det er paa Grund af denne Bevilling, at Hospitalspræsterne siden anføres med nøjagtig Angivelse af deres Tiltrædelses- og Fratrædelsesdag i Rentekammerets Regnskaber.

paa han opnaaede dette Kald, var saa usædvanlig og gav Anledning til saa mange Fortrædeligheder, at han neppe fik stor Glæde af Befordringen. Da han pludselig døde 3. April 1582, blev Døden ham derfor maaske en Udfrielse fra en i flere Henseender ubehagelig Stilling.

Om de temmelig bevægede Forhold i Rødby og Omegn, som tildels stod i Forbindelse med Reravius's Ansættelse som Præst her, har jeg af Rogerts haandskrevne Samlinger til Laalands Historie (Thottske Saml. 730 Fol.) og af et Mnskr. i Karen Brahes Bibliothek samt af Rigsarkivets Kopibøger over »smaalandske« Breve uddraget følgende aktmæssige Efterretninger, der formentlig ville være af Interesse i kirke- og lokallhistorisk Henseende¹).

Efterretninger fra Fuglse Herred 1574—92.

I Aaret 1572 var den gamle og vel ansete Sognepræst i Rødby, Hr. Rasmus Jensen, død. I hans Sted havde Menigheden kaldet Kapellanen sammesteds, den lidet duelige Hr. Jakob Ibsen Tyche, til Sognepræst. Om ham og Hr. Rasmus Reravius, for hvem Hr. Jakob, meget imod sit eget og en Del af Menighedens Ønske, maatte vige sin Plads, handle de følgende Aktstykker, blandt hvilke der for Sammenhængens Skyld er medtaget flere Efterretninger fra Fuglse Herred i det oven angivne Tidsrum.

Anno 1574 befandt Provsten ved sin Visitats paa Øerne, at Præsten paa Fæø manglede i de Bøger, han skulde have efter Ordinansen: *Instructio visitationis Saxonicae*. Præsten paa Femø havde ikkun to Bøger: *Biblia* og *Philippi loci communes*. Præsten paa Askø havde ganske ingen Bøger uden alene Ordinansen.

I Rødby manglede Præsten ogsaa nogle Bøger, han burde have efter Ordinansen. *Pastor et diaconus admoniti*

¹) Se forøvrigt Friis's Udgave af Rhodes Samlinger til Laalands og Falsters Historie I, 496 ff.

eujusdam criminis ac scandali dati, qvòd sc. in ipso die Michaelis medone inebriati fuerint in ædibus Andreæ Fabri ferrarii. In via vero domum versus orta est inter ipsos contentio, et in platea spectantibus multis hominibus erant in magno conflictu, adeo ut se invicem in coeno volutarent et commacularent. — Item mandavit Præpositus, ut puerperæ, qvæ cupiunt introduci, debeant adesse eodem tempore, qvo pueri baptizandi sunt, nimirum post cantatum Haleluja, ut una et eadem opera pastor utrumqve expedire possit. — Jens Rød, contemptor sacramenti per sedecim annos et præterea adulterii convictus, cum aliis sacramenti contemtoribus, sc. Oluf Kolding et lille Oluf, in conspectu ecclesiæ a præposito acriter objurgati et ad poenitentiam exhortati sub poena excommunicationis.

1575 Fredagen næst for Jul var Sognepræsten i Rødby, Hr. Jacob Tyche, hos Provsten og klagede over Kapellanen i Rødby, Hr. Christoffer Povelsen.

Anno 1577 den 4de Søndag efter Trinitatis var Provsten (Hr. Jørgen Christiensen fra Østofte) efter Bispens (M. Niels Jespersens) Befaling paa Rødby Sognestevne og læste for Præsterne og Almuen et Kongebrev saa lydende:

Frederik den Anden etc. Vor sønderlig Gunst tilforn. Vider, at vi komme udi Forfaring, at der skal være tilskikket en Sognepræst udi Rødby i vort Land Laaland, som tilforn var Kapellan sammesteds; hvilket Sogn sønderlig burde at være forsørget med en lærd og anset Person, efter(som) det ligger paa en almindelig Færgested, hvor mange drage frem og tilbage. Thi bede vi eder og begjære, at I med det første til samme Sogn tilskikker en anden Sognepræst, som samme kan være tjenlig, og at I lader den anden Præst, der nu er, blive Kapellan, som han var tilforn, eller hannem med et andet Kald forsørger. Dermed sker vor Vilje og Befaling. Befalendes eder Gud. Skrevet paa vort Slot Kallundborg den 22. November 1576. Under vort Signet. Friderich.

(Udskrift:) Os elskelige, hæderlige og højlærde Mand, Mester Niels Jespersen, Superintendent i Fyns Stift.

Anno 1577 den 5te Søndag efter Trinitatis var Biskoppen udi Rødby og Ringsebølle Menigheder at visiterere og forelæste da Almuen hversteds forestaaende Brev og tillige et andet Kongebrev, saa lydende, at Hs. Majestæt havde naadigst undt og tilladt, at Hr. Rasmus Hansen Reravius skulde bekomme Kald til Rødby og Ringsebølle Kald, og at Superintendenten paa sit Embeds Vegne skulde befordre ham dertil og ingen anden. — Samme Dag blev og bemeldte Hr. Rasmus af 7 Mænd i hver Menighed kaldet til Sognepræst i bemeldte Sogne, og den afsatte Sognepræst, Hr. Jacob Jacobsen Tyche, blev bestedt til at være Kapellan, som han forhen var.

Anno 1577 den 15. August havde Hr. Rasmus Rerav indstevnet Kapellanen i Rødby, Hr. Jacob Jacobsen Tyche, for Provsteretten, som holdtes i Horeby [nu Holeby] Kirke etc. Da erklærede Hr. Jacob sig for Provsteretten, at han ikke vilde være Hr. Rasmus's Kapellan. — Næste Onsdag for S. Michels Dag derefter var Provsten hos Hr. Rasmus udi Rødby, og da fandt han for godt at tilbyde Hr. Jacob Kapellanstjenesten igjen; men han vilde samme Tjeneste ikke annamme. Den 18de Søndag efter Trin. lod Hr. Rasmus Anders Maas prædike for Rødby [og Ringebølle] Menigheder, og spurgte, om de vilde have ham til Kapellan. Men da Bonde Mortensen Tolder paa Menighedens Vegne svarede, de vilde ingen anden Kapellan have end Hr. Jacob, endskjønt han tvende Gange havde frasagt sig samme Kald, saa blev han næst følgende 19de Søndag af Provsten, som da visiterede Menigheden, tredie Gang tilbuden Kapellanstjenesten; og da han endnu samme forskjød, blev den Person Anders Maas samtykt at være Kapellan i Hr. Jacobs Sted, om Bispem fandt ham duelig dertil.

Hr. Jacob udvirkede et kgl. Reskript til Biskoppen, saa lydende:

Frederik etc. Vor sønderlige Gunst tilforn. Vider, at eftersom Hr. Jacob Tyche etc. endnu ikke er forsynet med andet Kald, og vi erfare, at Døllefjelde Sogn i Laaland skal

være ledigt, da ville vi, at I enten forhjælper ham dertil, eller forsyner ham med det første Kald, her efter ledigt vorder. Dermed sker vor Vilje etc. Skrevet paa Jagten i Kuntzeby den 22. September 1577.

Friderich.

Anno 1578 Onsdagen efter Midfaste Søndag var Provsten udi Rødby at forlige Menigheden og Hr. Rasmus om Hellemissesmad og Ærtetiende. Samme Tid lod han udkopiere nogle Breve, lydende om sal. Hr. Rasmus's¹⁾ Testamentsgave om Vin og Brød til Rødby Kirke, saa og flere nyttige Breve paa Kirkens og Præstegaardens Vegne, at forevise Fru Cicele paa Aalholm at rette sig efter om noget, som var forrykt udi sal. Albert Oxes Tid.

Anno 1578 den 27. September overgav Hr. Rasmus Rerav i Rødby til Provsten i Østofte, Hr. Jørgen Christiensen, et Klageskrift af 22 Poster, hvoriblandt de mærkværdigste vare:

3. Jens Rød har nogen Tid villet overfalde mig med vred Hu og værgende Haand, endog paa Kirkegaarden.

6. Jeg havde blandt anden god Lærdom om Børnetugt og Formanelse tvende Gange advaret Almuen at holde deres Børn til Børnelærdom og Skole etc. Derimod haver Jens Rød og samme tvende Gange spottelig udraabt det paa Sognestevne og Kirkegaarden, og sagt: Holder eders Børn til at drive Plov, og faar dem en Smækkesvøbe.

7. Jens Rød har med spottelige Ord foragtet Guds og Kgl. Maj.s Bededage.

9. Jens Rød lokkede et Kvindfolk fra Aarhus i Skaane for fire Aar siden og holder endnu sit Horeri frem med hende. Han har bødet derfor til Øvrigheden, men end ikke taget Afløsning.

10. Jens Rød har ikke været til Alters maaske i 18 Aar.

¹⁾ Hr. Rasmus Jensen, Sognepræst i Rødby og Ringsebølle, døde 7. Febr. 1572. Jvfr. Danske Kirkelove II, 7.

11. Rasmus Kræmmer har gjort mig Vold og endnu undsiger mig paa Livet.

12. Rasmus Olsen overfaldt og slog mig.

15. Almuen vil ikke lade skrive Tiende, og somme give ingen Tiende.

16. Husfolk vil ikke gjøre Høstdage.

19. Børnene forhindres fra Catechismi Lærdom.

20. Horeri og Skalkhed tager flux Overhaand.

21. Mig bevises stor Fortræd og Ulydighed mod mit Embede og min Person.

22. Tiendeøllet drikkes udi Præstegaarden, og forarsages deraf megen Forargelse.

Om disse Klagemaal commenterede Provsten saaledes i Provstebogen:

1. Hr. Jacob, som blev afsat, har en indbunden Slægt og gjorde ikke sit Embede, som han skulde.

2. Hr. Rasmus er constans og fidelis in officio, straffer Synden. Veritas odium parit, obsequium amicitiam.

3. Sal. Hr. Rasmus's Slægt er fortørnet for hans Testamentegave, som kommer dem fra foruden deres Minde.

4. Hr. Rasmus kræver sin Hellemissesmad og Tiende af Bælgsæd.

Anno Dni 1579 Dominica Oculi obiit pastor in Bursø, Dn. Nicolaus (Hr. Claus Clausen) et sepultus est d. 25 Martii, præsentibus pastoribus provincialibus.

Ao. 1579, Onsdagen efter Quasi modo geniti, vare alle fire Laalands Provster sammenkaldte til Aalholm, hvor Stiftslensmanden lod dem læse et Brev fra Hs. kgl. Maj., ham tilsendt, dat. Koldinghus den 3. Febr. 1579, af saadant Indhold:

Vi have for nogen Tid for sin Aarsags Skyld forordnet en anden Præst i Rødby, hvortil Hr. Jacob Ibsen lovlig var kaldet, og befalet Biskoppen samme Hr. Jacob igjen med et andet Kald at forsørge; da efterdi han samme sit Kald ikke havde forbrudt og udi Armod har hensiddet uforsørget med Hustru og Børn, saa bede vi dig og ville,

at du forhjælper bemeldte Hr. Jacob Ibsen til det første Kald, der vorder ledigt i Laaland eller Falster, efter Ordinanansen etc.

Dette Kongebrev maatte bemeldte fire Provster underskrive saaledes: Vi efterskrevne Provster udi Laaland be- kjende her med egen Haand og Navn, at Aar 1579 om Volborgmissetid have vi først set og læst dette Kgl. Maj.s, vor naadigste Herres Brev, og efter Stiftslensmands, ærl. og velb. Hack Ulfstands, Befaling have det underdanigen underskrevet, til Vidnesbyrd at vi paa vort Embeds Vegne og efter Ordinansen [ville] efterkomme Kgl. Maj.s Befaling og befordre Hr. Jacob til det første Kald, som ledigt vorder i Laaland.

Ao. 1579 den 5. Maj var Provsten og Hr. Christoffer, Sognepræst i Horeby, indkaldet til Maribo, at møde Hack Ulfstand, Stiftslensmand, og velb. Morten Venstermand, at handle med dem om Bursø og Krønge Sogne efter tvende Kongebreve, som Hr. Christoffer havde derpaa. Men den Sag blev opsat, til Bisen kom til Landet.

Kgl. Maj.s aabne Brev, at Krøginge Kirke skulde til- lukkes, og Sognefolket at søge til Bursø Kirke, saa lydendes:

Vi Frederik etc. Hils Eder vore Undersaatter, menige Sognemænd, som bygge og bo udi Bursø og Krøginge Sogne udi vort Land Laaland, evindeligen med Gud og vor Naade. Vider, at eftersom højbaarne Fyrste vor kjære Herre Fader, salig og højlovlig Ihukommelse, haver gjort den Forordning og et aabent Brev ladet udgaa, at Krøginge Kirke skulde tillukkes, og Sognefolket udi Krøginge Sogn at skulle søge til Bursø Kirke og den holde for eders rette Sognekirke, og fornæ Bursø Kirke siden altid at være annexeret til Horeby Kirke, paa det Sognepræsten samne- steds saa meget des bedre med tilbørlig Underholdning kunde være forsørget. Og vi komme udi Forfaring, hvor- ledes en Part af eder højmeldte vor kjære Herre Faders Brev ikke vilde agte og efterkomme: da ville vi hermed strængeligen og alvorligen have befalet menige Sognemænd,

som tilforn have været udi Krøginge Sogn, at I efter denne Dag søge til forn^e Bursø Kirke, og den holder for eders rette Sognekirke, efter det Brevs Lydelse højmeldte vor kjære Herre Fader derom haver ladet udgaa. Og skal Krøginge Kirke efter denne Dag aldeles være tillukket og ødelagt. Sammeledes efterdi eders Sognepræst, os elsk. hæderlig Mand Hr. Christoffer Pedersen, haver bevilget at ville have og antage os elsk. hæderlig Mand Hr. Jacob Ibsen for en Kapellan og Medhjælper udi forn^e Bursø Sogn, indtil han med et andet Kald kan forsørges, og unde hannem Bursø Præstegaard at bo udi med des tilliggendes Ejendom, og med hannem selv at forenes, hvad han skal have for hans Umage: da bede vi eder og byde, at I derfor retter eder efter at annamme forn^e Hr. Jacob Ibsen, og kjender hannem god for at være forn^e eders Sognepræstes Kapellan og Medhjælper. Her efter I eder alle og hver uden al Undskyldning ville vide at forholde. Ladendes det ingenlunde, saafremt nogen af eder her imod findes modvillig, I da ikke ville straffes der over som ulydige og de, vores Breve og Mandater ikke agte ville. Givet paa vort Slot Frederiksborg den 20. Juni Aar 1579. Under vort Signet.

Friderich.¹⁾

Anno 1579 den 3. Søndag Trin. (o: 5. Juli) var Provsten i Bursø Kirke efter velb. Hack Ulfstands Befaling der at møde hans Fuldmægtig Peder Jyde. Ved Provstens Ankomst til Kirken spurgte han, om der var nogen paa Peder Jydes Vegne; men der var ingen. Hvorpaa Provsten lod Almuen forelæse Kgl. Maj.s Breve (som Hr. Christoffer Pedersen havde erhvervet paa at skulle have Bursø og Krønge annekterede til Holeby) og derpaa fordrede Almuens Svar. Hvorpaa Kirkeværgen Hans Povlsen svarede: naar Morten Venstermand kommer at staa hos os, saa ville vi svare, og før samtykke vi hverken den ene eller den anden.

¹⁾ Afskrift i Karen Brahes Mnsr. Nr. 280 og i Fynske og Smaalandske Registre Nr. 1, Fol. 544.

Provsten svarede: dette var Kongens Brev, som de burde adlyde; de burde svare for dem, og den gode Mand for sig. Hvorpaa Hans Povlsen gik »fodtzelig« ud af Kirken imod Provstens tvende Forbud, og bød Almuen følge sig til Sognestevne under deres Vilkaar¹⁾, der vilde han svare hannem. Hvorpaa meste Almuen fulgte ham ud af Kirken uden nogle faa, som bleve. Til sidst beføl Provsten Hr. Christoffer og Hr. Jacob Tyche at rette sig aldeles efter Kgl. Maj.s Brev.

Samme Tid og Sted angav og bestod Gregers Degn for Provsten, at han tog Hr. Hans Viborg (Kapellanen i Bursø og Krønge Sogne) og hans Tjenestekvinde Cicele sammen udi en Slagbænk udi sin Stue under Sengeklæderne udi Særk og Skjorte. Hr. Christoffer i Holeby bestod, at Dom. Cantate, da han var i Bursø at forrette Gudstjeneste, da kom Gregers Degns Hustru Cicele ind i Kirken, ret som Tjenesten begyndte, og sagde aabenbar i alle Mænds Paahør til fornævnte Kvinde, Cicele: Skjul (eller sæt paa) dit Hoved, fordi Hr. Hans Viborg haver »leyed« hos dig. At saa er ganget, som forskrevet staar, bestaar

Christoffer Pedersen	Jacob Tyche	Gregers Degn
med egen Haand.	med egen Haand.	med egen Haand.
Hans Degn til Høreby		
med egen Haand.		

Aar 1579 den 8. Aug. var Provsten udkaldet til Rødby af velb. Hack Ulfstand i saadant Ærinde: Det Hus, sl. Hr. Rasmus havde bygt op til Kirken, blev kjøbt af Hr. Rasmus's Arvinger til et Kapellanshus for 40 Dlr. Hack Ulfstand gav 5 Dlr. til Hjælp, Ringsebølle Kirke 10 Dlr., Rødby Kirke 5 Dlr., hver Sognemand 1 Skp. Byg af hvert Pund Skyld, hver Husmand 4 β, og [hver] Pebersvend 4 β, med saadan Vilkaar, at de vilde være fri for dets aarlige Vedligeholdelse.

Samme Tid tiltalte velb. Morten Venstermand Provsten og Lensmanden i Peder Hvitfelds og Knud Bildes Nærvæ-

¹⁾ Vilkaar, en Samling gamle Vedtægter.

relse, at han havde rejst til Kongen og erhvervet Hr. Christoffer i Horeby det Brev, at Bursø og Krønge skulde annecteres med Horeby. Provsten svarede: Hr. Christoffer havde Kongens Brev, førend Provsten enten vidste det eller rejste af Landet, hvilket Hr. Christoffer, som var nærværende, fremstod og stadfæstede. Dernæst tiltalte Morten Venstermand Provsten, at han havde været i Bursø Kirke, hvor han var bedste Sognemand, og der i hans Fraværelse vilde kalde en Sognepræst. Provsten svarede: Jeg var i Bursø Kirke efter Stiftslensmandens Befaling at læse Kongens Brev og Befaling for Almuen for derefter at rette dem. Hack Ulfstand, som var nærværende, hjemlede Provsten Sagen, at den var saa. Endelig forlangte Venstermand, at Kapellanen i Rødby skulde gjøre ham Tjeneste paa sin Gaard Krønge. Lensmanden tilstedte det; men Provsten undskyldte sig og turde ikke samtykke anden Præst, end Kongens Brev formelder, eller og Bispens tilspørges derom. Hvorover Morten Venstermand blev Provsten saa vred, at han ikke vilde give ham Haand, men sagde, han vilde gemme det til mere Regnskab. — Næstfølgende 12. Søndag Trin. (6. Sept.) var Provsten paa Krøngegaard og der i Stiftslensmandens og Biskoppens Nærværelse blev forligt med Morten Venstermand.

Aar 1579 den 25. Aug. skrev Bispem fra Flintinge Provsten til saaledes: Stiftslensmanden og han havde besluttet at holde Landemode udi Maribo Nativitatis Mariæ den 8. Sept.; thi skulde Provsten saadant gjøre bekjendt for hans Herredspræster, at de kunde lyse det af Prædikestolen, om nogen havde Sager, som de til Landemodet vilde have indstevnet.

Aar 1579 den 8. Sept., som var Seyermere vor Frue Dag, holdtes Landemode udi Maribo af Stiftslensmanden, Biskoppen og de fire Provster. Til samme Landemode vare 26 Sager indstævnedes — — —. Bispem fik ved dette Landemode 2de Kgl. Maj.s Breve: 1) at Bursø Kirke skal være Annex til Horeby og under een Sognepræst, og Hr. Jacob

Ibsen Tyche at skulle være Sognepræstens Kapellan, og der kjendes god for, saalænge [til] han andensteds kunde forsynes; 2) at Krønge Kirke for nødsommelig Aarsag igjen skal oplukkes, og derudi tilstedes Kirketjeneste ved forskrevne Hr. Jacob, Bursø Kapellan, om han dertil duelig og bekvem udi Lærdom og Levned af Bispen blev befunden.

Brev til Bispen i Fyn, Bursø Kirke og Krønge Kirke
anrørendes:

Frederik etc. Vider, eftersom udi højbaarne Fyrstes vor kjære Herre Faders, salig og højlovlig Ihukommelses Tid er gjort den Forordning, at Bursø Kirke skulde være annexeret til Horeby, og Krønge Kirke skulde tillukkes, og Sognefolket søge til Bursø, efter hvilken Forordning vi senest have befalet, at forne Krønge Kirke skulde ødelægges, saa ingen Tjeneste mere derudi skulde ske, men Almuen at søge til Bursø Kirke; og derfor haver tilskikket en ved Navn Hr. Jacob at skulle være Kapellan til forne Bursø Kirke efter den Kapellan, som sidst blev død: da haver os elsk. Morten Venstermand, vor Mand og Tjener, nu været her for hos os givendes tilkjende, at endog saadan Forordning, som forskrevet staar, skal være gjort udi højbaarne vor kjære Hr. Faders Tid, og forne Krønge Kirke siden haver ligget til Horeby, saa skal dog forne Kirke ikke have været tillukket. Givendes tilkjende, saadant ikke heller vel at kunne ske, af den Aarsag at Bursø Kirke skal være en liden Kirke og ikke saa stor, at Almuen udi begge Sogne, Krønge og Bursø, kunde fange Rum derudi, naar Tjeneste sker; tilmed beklager han, at forne Kapellan, som er der indsat, ikke aldeles skal være saadan, han og Sognefolket kan nøjes med hannem. Begjærer, at efterdi han og Almuen ere overbødige at give Præsten til Horeby og hans Kapellan den Del dennem bør af samme Annex, at da¹⁾ forne hans Sognekirke, Krønge, maatte blive ved Magt

¹⁾ For »at da« staar i Registranten »eller«, hvilket ikke giver Mening.

og ikke tillukkes, saa og at han maatte forsørges med en anden Præst udi forne Hr. Jacobs Sted. Thi bede vi eder og ville, at I derom forfarer al Lejligheden, og hvis befindes, at forne Bursø Kirke er saa liden, at Almuen udi begge Søgne ikke vel kunde fange der Plads udi, eller at nogen Brøst findes hos Præsten, at I da bestiller, at alting kan gange ligeligen til, og da tilsteder, at forne Krønge Kirke holdes ved Magt, befalendes Høreby-Kapellanen, at han derudi gjør Tjeneste saa vel som til Bursø; hannem eller Præsten til Høreby skal igjen følge den Del der af Sognet, som hannem bør, og ingen Forhindring [der]paa gjøres udi nogen Maade. Men hvis anderledes derimod befinder sig, at I da lader os vide derom al Besked. Dermed etc. Actum Gjedtze[r]gaard den 16. Augusti 1579¹⁾.

Den 12. Søndag Trinitatis (1579) var Lensmanden og Bispem i Bursø Kirke at fuldbyrde Kongens Brev. Da blev Lejligheden befunden saaledes, at som det Kgl. Maj.s Brev befalede Biskoppen at forfare, om Bursø Kirke var saa stor, at Krønge Menighed derudi kunde rummes, saa og om Hr. Jacob Ibsen, Bursø Kapellan, kunde kjendes god for en Kirketjener, dog at Høreby Præstes Frihed efter Kongens Brev skulde blive aldeles uforkortet. Saa blev det velb. Morten Wenstermand²⁾ samtykt, at Krønge Kirke skulde

¹⁾ Fynske og smaalandske Tegnelser Nr. I, Fol. 162.

²⁾ I Rogerts Samlinger findes Afskrift af følgende

Indskrift paa en Tavle i Vesterborg Kirke.

Her ligger begravet Ærlig og Velbyrdig Mand, Morten Wenstermand til Søholt, som var født paa sin Fæderne-Gaard Stadager i Falster, og var af Kongl. Maj. med Kjøbenhavns, Frederiksborgs og andre flere Kronens Slotte og Len paa 34 Aars Tid forlenet. Døde paa sin Gaard Pederstrup den 5 Septemb. 1610 i sin Alders 74 Aar. Gud give ham med alle Guds udvalgte en ærefuld og glædelig Opstandelse paa den yderste Dag.

Her ligger begravet Ærlig og Velbyrdig Fru Anna Galt, salig Morten Wenstermands til Søholt, som var født paa sin Fædrene-Gaard Birkelse i Jylland, og døde den . . . Aar 16 . . . Gud give hende etc.

oplukkes og derudi holdes Kirketjeneste. Lensmanden og Bispen hørte Hr. Jacob prædike samme Dag, og dømte ham at være god for en Sognepræst og Kapellan, hvilket og Biskoppen hjemlede Hr. Jacob paa Landemodet i Morten Venstermands Paahør, og beføl ham Bursø og Krønge Sognes Kirketjeneste.

Den 24. September (1579) var Provsten i Bursø at gjøre Kontrakt imellem Hr. Christoffer og Hr. Jacob, nemlig: i Naadensaaret skulde Hr. Christoffer give Hr. Jacob til Kapellans-Belønning 6 Dlr. og 1 Td. Rug. Naar Naadensaaret var til Ende, skulde de gjøre ny Fordrag.

Anno 1580 den 1. Sept. fik Provsten Biskoppens Brev, lydendes om Kgl. Maj.s strænge Forbud, at den Bog Opus Concordiæ, som er udgiven udi Tydskland, ikke maa føres her i Danmark af nogen Boghandler eller kjøbes af nogen Præst under højeste Straf. Samme Brev læste han for Herredspræsterne, som vare forsamlede den 5. Sept., og samme Dag blev Hr. Christen Viborg i Fuglse og Hr. Rasmus Rerav i Rødby forligte; de vare blevne Uvenner i Ølsmaal.

Anno 1580 den 23. Nov. blev Landemode holdt i Maribo af velb. Hack Ulfstand, Bispen og de 4 Provster. Til dette Landemode opsagde Hr. Christoffer i Horeby Hr. Jacob Ibsen Kapellanstjenesten i Bursø og Krønge Menigheder.

Den 1. December derefter havde Provsten kaldet Hr. Christoffer i Horeby til Østofte og gav ham tilkjende, at saasom han paa sidste Landemode havde opsagt sin Kapellan, Hr. Jacob Ibsen, Kapellanstjenesten i Bursø og Krønge Menigheder, saa befalede Bispen, at han selv skulde forsyne Kirketjenesten i Bursø og Krønge Kirker, og det inden og uden Kirken, til saa længe der kom en anden Kapellan til samme Sogne.

Anno 1581 den 14. Februar, da Fuglse Herreds Præster vare samlede i Horeby Kirke, indgik de samtlige og

vedtog saadanne Vilkaar: 1. Hvilken Præst, som ikke, uden lovlig Forfald, møder betimeligen til Præstemode, giver 1 Mk. 2. Hvilken ikke kommer, uden lovlig Forfald, giver 1 Daler, og disse Penge skal Notarius annamme og gjøre Regnskab for udi vort Kalente.

1. Østofte	1. Jørgen Christiensen, Provst, bestaar med egen Haand.
2. Rubbelykke	2. Peder Hvid samtykker med egen Haand.
3. Fuglse	3. Christen Wiborg bestaar med egen Haand.
4. Nebbelunde	4. Christoffer Hansen m. pp ^a .
5. Ærindlev	5. Jørgen Madsen Grim manu propria.
6. Torpe ell. Vejleby	6. Laurits Hansen manu propria.
7. Hillested	7. Jacob Jensen manu propria.
8. Horeby	8. Christoffer Pedersen.
9. Taagerup	9. Hans Maas testor m. pp.
10. Rødby	10. Rasmus Hansen Reravius.

Henningus Gøje in curia sua narravit D^{no} Christiano Wiborg et præsentibus Dⁿis Georgio Grim in Jerindelev et Joh. Maas de Taagerup, quod et iidem hodie coram omnibus pastoribus publice testati sunt, quod scilicet uxor Dⁿⁱ Petri in Femøe in arce Nykopiensi dixisset nobili D^{no} Henningo Gøje, se desponsatam fuisse D^{no} Petro, Sacellano Østoftensi, marito suo priori nondum sepulto.

Samme Tid og Sted samtykte alle Herredspræster at ville samles hos hver Præst i Herredet, først hos een, saa hos en anden, naar noget vigtigt forefaldt, som de skulde samles om, og vilde de begynde først hos Provsten, og skulde ikkun give 3 Retter Mad og dansk Øl.

I Karen Brahes Mnsr. Nr. 280 findes følgende Brev:

Niels Jespersen, Superintendent wdj Fyens Stift, hilser alle Herritz præster wdj Loland kierligen wdj Christo Jesu. Maaj wide, kierre Brødre oc wenner, at den Dannemand

Her Jacob Tyckessen haffuer paa det ny wnderdanigsten fordret Konge Matts wor aller naadigste Herres breff oc strenge Beffaling til meg, liudendes wdj Ord oc Mening, som her effter følger:

Friderick den anden mit Guds Naade Danmarckes,
Norges, Wendes oc Gottes Konning.

Wor synderlig gunst tilforn. Wider effter at denne breffuisere, Hederlig Mand Her Jacob Tycke wnderdanigsten for oss haffuer ladit berette, huorledes hand nu en tidlang, effter hand er kommen fra Rødby Sogen, haffuer weret Her Christoffer aff Horeby wdj Loland hans Capellan til Bursø kircke, oc nu aff forn^e Her Christoffer met samme er afsagd, beclagendis seg der wdinden paa det høyste, at hand nu met Hustru oc Børn icke skal wiide seg nogen platz. Tha effter som wij tilforn for hannem haffuer Eder tilscreffuit, at j wille were hannem til kald behielpelig: Bede wij Eder oc begierer, atj ere hannem beforderlig, om hand met Sognefolckens oc Præstens samtycke end nu fremdeles maa bliffue wed forn^e Capellanije i Bursøe Sogen. Eller oc, der som det icke skee kand, atj da ære hannem til kald behielpelig, nar nogit der paa landet ledigt bliffuer. Dog alting der met effter Ordinantzen. Der met skier oss til willie. Beffalendis Eder Gud. Screffuit paa wort Slott Koldinghus den viij Maij Aar M D lxxxj, wnder wort Signet.
Friderick.

Oss Elske Hederlig oc Hoglerd Mand, Mester Niels Jespersen, Superintendent wdj Fyens Stifft.

Nar forn^e Her Jacob Eder met denne Copie aff Hogbemelte Konge Matts breff besøgendis worder, da beder ieg huer aff Eder oc paa Konge Matts wor alder naadigste Herres wegne aluorligen beffaler, atj wille were hannem til kald behielpelige, som nogen steds der paa landet ledigt bliffuer, oc aluorligen effterkommer Hogbemelte Konge Matts beffaling wdj min frauerelse, som i wide mact paaligger, oc huer aff Eder sielff wille forantuorde. Eder Gud ald-

mectigste euindelig beffalendis. Datum Odense den 10 Maj
A^o 1581.

Niels Jespersen, Superintendens F.
egen hand.

Den 17 Maj anni currentis haffuer prousterne wdj
Maribo seet, læst oc wnderscreffuit denne Copie.

Anno 1581 den 6. Juni vare Laalands Provster af
Stiftsregenteren forskrevne til Rødby for der adskillige Sager
at afgjøre, hvoriblandt var Hr. Jacob Ibsens, som var og
gik saaledes: Først blev Kongens Brev til Bispen, som
Hr. Jacob havde forhvervet, oplæst, lydende: Bispen skulde
begjære af Hr. Christoffer og Bursø Almue, at Hr. Jacob
maatte blive der Kapellan fremdeles; kunde det ikke ske,
da skulde Bispen hjælpe ham til Kald andensteds. Da
Morten Venstermand nu aldeles afsagde Hr. Jacob, at han
ikke vilde have ham for en Kapellan, men paastod at
Hr. Christoffer skulde holde det Fordrag, som var gjort
paa Landemode, at Hr. Anders Maas, Kapellan i Rødby,
skulde kaldes til Bursø og Krønge Menigheder, og som en
Sognepræst besidde Bursø Præstegaard, som Biskoppen
ogsaa havde samtykt, da samtykte endnu Hr. Christoffer
forbemeldte Forlig at skulle uryggelig holdes etc.

Anno 1581 den Søndag næst efter Michaelis, d. 1. Okt.,
var Provsten, efter Advarsel til vedkommende, i Bursø Kirke
at fuldføre, efter det gjorte Fordrag, Hr. Anders Maas's Kald
til at være en Sognepræst til Bursø og Krønge Menigheder
og Hr. Christoffers Kapellan i Horeby. Hr. Anders Maas
messede og prædikede. Almuen af begge Sogne var ind-
buden at være tilstede i Bursø Kirke. Morten Venstermands
Fuldmægtig, Jens Kock paa Krøngegaard, var tilstede at
kalde og samtykke paa hans Vegne. Provsten gav Almuen
tilkjende, at Lensmanden, Biskoppen og Morten Venster-
mand havde samtykt Hr. Anders Maas at blive Hr. Chri-
stoffers Medtjener. Hvorpaa han tilspurgte Menigheden,
Hr. Christoffer og M. Venstermands Fuldmægtig, om de
idag vilde udvælge og kalde Hr. Anders Maas til at vorde

Medtjener til Bursø og Krønge Menigheder, da vilde Provsten det og samtykke. Morten Venstermands Fuldmægtig svarede Ja; men Hr. Christoffer svarede: det er derfor, jeg idag er kommen her til Bursø for der efter den Rettighed, jeg har som Sognepræst til bemeldte tvende Menigheder, at fuldkomme det gjorte Fordrag med Hr. Anders Maas at kalde; men som den forrige Kapellan idag præsenterer sig med tvende Hs. kgl. Maj.s Breve, et til Morten Venstermand og et Biskoppen, og jeg veed ikke, hvad samme Breve indeholder, saa kunde han intet vist samtykke, førend han sig med Biskoppen raadførte. Hr. Jacob Tyche, forrige Kapellan, begjærede Almuens Skudsmaal, om nogen havde noget at sige enten paa hans Lærdom eller Levned; og ingen beskyldte ham. Han foreviste tvende Kongens Breve og formente, at de samme nok skulde hjemle ham Bursø og Krønge Kald; og Hr. Christoffer beføl ham desaaarsag Kapellanstjenesten i bemeldte Menigheder ligesom tilforn¹⁾.

Anno 1582 den 3. April mellem 9 og 10 om Aftenen blev af Herren hjemkaldet den Dannemand, Hr. Rasmus Rerav, Sognepræst i Rødby og Ringsebølle Menigheder, formedelst en uforvarendes og brad Død, som han skulde gaa i Seng om Aftenen; og blev begravet Palmesøndag.

Anno 1582 den 22. Juni var Hr. Just Poulsen, Sognepræst, og Hr. Hans Hansen, Kapellan udi Nakskov, hos Provsten i Østofte efter gjort Indbydelse, og berettede da Provsten for dem, at Stiftslensmanden og Bispen og Provsten havde samtykt Hr. Hans Hansen til at blive Sognepræst til Rødby og Ringsebølle, om Gud vilde unde ham at faa Menighedens Kald, og han vilde ægte Hr. Rasmus's Enke. Derpaa vedtog Hr. Hans at lade sig høre i bemeldte Menigheder med Prædiken og Gudstjeneste den 3. Søndag Trin.

¹⁾ Hr. Jakob Ibsen Tyche var her, som det synes, til Sommeren 1582, hvorpaa han blev Præst i Majbølle og altsaa endelig kom i Havn. Her døde han 1589 (se Danske Mag. 4. R. V, 160—1).

Den 3. Juli gav Hr. Hans Provsten tilkjende, at dersom han vilde ham til det Kald forhjælpe, var det hans Raad i Gud at ægte Hr. Rasmus's Enke, hvilket han skriftlig samme Dag tilstod under sin egen Haand i Provstens Dagbog.

Den 5. Søndag Trin. derefter blev Provsten af velb. Morten Venstermand kaldet til Bursø Kirke at fuldbyrde det Kald, som Stiftslensmanden, Biskoppen og Hr. Christoffer Pedersen, Sognepræst til Holeby, Bursø og Krønge Sogne, tilforn havde samtykt og lovet at ville kalde Hr. Anders Maas med. Og blev da bemeldte Hr. Anders samme Tid og Sted af velb. Morten Venstermand, Sognepræsten Hr. Christoffer Pedersen, Almuen i begge Sogne Bursø og Krønge, og Provsten samtykt og kaldet at være Hr. Christoffers Medtjener til Bursø og Krønge Sogne begges deres Livstid; og skulde han bo udi Bursø Præstegaard, ligesom forhen sal. Hr. Ole og Hr. Claus Clausen, med saadanne Vilkaar: 1) alle Kongebreve, som sige, at Bursø og Krønge Sogne skal være annecterede med Holeby, skal blive ved fuld Magt, og intet afgaa, formedelst Hr. Christoffer tillader dette. 2) Hr. Anders skal i Lærdom og Levned forholde sig som en christelig Præstemand. 3) Hr. Anders maa nyde al Bursø og Krønge Sognes Rente og Tilliggende, intet undtagen i nogen Maade, og svare derimod til alle Paalæg og Tynger af samme Sogne, bebo Bursø Præstegaard, nyde dens Avl og Tillæg, og holde den vedlige. 4) Hr. Anders skal aarlig hver Mortensdag levere Hr. Christoffer i Holeby Præstegaard til Pension af Kaldene 2 Pund Byg, 4 Lam, 6 Gjæs, og skal Hr. Christoffers Enke nyde samme i Naadensaaret, om han ham overlever etc.

Anno 1582 den 18. Juli var Provsten udi Rødby at holde almindelig Bededag, og efter Gudstjenesten var forrettet, blev Hr. Hans Hansen, forhen Kapellan i Nakskov, af begge Menigheders Kaldsmænd og Provsten kaldet til at være Sognepræst for Rødby og Ringsebølle; og rakte Hr. Hans Hansen samme Tid sin Haand fra sig, at han

vilde ægte Kirstine Hr. Rasmus's, hans Formands, Enke. Samme Tid gav Provsten Menigheden tilkjende, at begge Øvrigheder havde ligeledes samtykt Hr. Lavrits Hansen, Kapellan i Stokkemark, som nu og var nærværende, til at blive Kapellan udi Rødby. Thi fik han og samme Dag Menighedernes og Provstens Kald, og gav Forpligt til Sognepræsten og Sognefolket om at føre et ustraffeligt Levned og Lærdom etc.

Anno 1585 den 1. Sept. var Provsterne i Fuglse og Musse Herreder indkaldte til Aalholm, hvor de i Overværelse af Stiftslensmanden og Biskoppen hørte nogle Sager, deriblandt denne: Bonde Mortensen, Tolder i Rødby, med 3 andre af Rødby og Ringsebølle Mænd fremkom paa alle Sognemænds Vegne med Fuldmagt, som de sagde, og havde de ingen anden Klagemaal at føre mod deres Kapellan, Hr. Lavrits Hansen, end et Beplygtelsebrev, af Indhold, at de havde alene taget Hr. Lavrits an i Kapellans-Tjeneste paa 2 Aar, hvilke nu vare forløbne; begjærte fordi at vorde skilt ved ham og at faa en anden igjen. Hr. Lavrits blev ikke fremkaldt, men Hr. Hans, Sognepræst i Rødby, svarede saaledes: I de 2 Aar, Hr. Lavrits har været i Kirketjeneste med mig udi Rødby, har han forholdt sig som en tro og flittig Guds Ords Tjener, og har ingen Skyld enten for Levned eller Lærdom. Desligeste har hans Hustru ogsaa forholdt sig som en ærlig og gudfrygtig Dannekvinde. Og derfor begjærede af Lensmanden og Bispen, at han maatte fremdeles blive i sin Kapellans-Tjeneste, og ikke lade hans Forpligtelse hindre ham. Herpaa Lensmanden og Biskoppen befalede Provsten at besøge Rødby Kirke paa næstkommende 13. Søndag Trin. og stevne Ringsebølle Almue derhen og tilkjendegive den Stiftslensmandens og Biskoppens Beslutning og Raad: 1) at Hr. Lavrits skulde fremdeles forblive ved sin Kapellans-Tjeneste; 2) den Fredagstjeneste, som holdtes i Rødby Kirke med Bedeprediken, skulde forandres til en Katekismusprediken om Søndag efter Middag; men Onsdagstjenesten skulde blive ved herefter som tilforn.

Anno 1585 den 17. Sept. holdt Biskoppen Landemode med Fuglse og Musse Herreds Præster i Maribo; da blev der ingen Brøst og Klage befunden enten med Præster eller Degne. Den 21. Sept. der næst efter holdt han Landemode i Nakskov med Sønder- og Nørreherreds Præster.

Anno 1585 den 5. Dcbr. blev ved Herredsmode i Hillested Kirke Hr. Hans Hansen [i Rødby] udvalgt til at være Provstens Medhjælper i Provsteembedet i sl. Hr. Peder Hvids Sted. [Denne, der var Præst i Tirsted og Skjærringe, var død 22. Jan. 1585].

1586 den 8. Martii havde velb. Fru Lene Giøe udi Bursø indstevnet Hr. Anders Maas for Provsten og Præster i Holeby Kirke, med Klagemaal, at han altid gjorde Tjeneste først i Bursø, sidst i Krønge, hvilket ikke burde saa at være, helst de i Bursø fik i saa Maade utimelig Tjeneste, helst om Vinteren. Hr. Anders svarede, at han holdt det ikke anderledes, end hans tvende Formænd, sl. Hr. Claus og Hr. Jacob, som nu er Præst i Majbølle, altid havde holdt med sidst Tjeneste i Krønge Sogn, siden Lave Venstermand og Morten Venstermand begyndte at holde Hus paa Krøngegaard. Sagen blev afvist som en gejstlig til Lensmanden og Bispen.

Anno 1587 den 27. Dcbr. var Provsten udi Rødby efter Hack Ulfstands Befaling at kalde Hr. Hans Wingaard, forhen Skolemester i Nysted, til Rødby Kapellani i sal. Hr. Lavritses Sted; som og skete samme Dag. Kaldsmændene vare Provsten, Sognepræsten, Tolder Bonde Mortensen, Kirkeværge i Rødby, Hans Michelsen i Ringsebølle, Knud Povlsen.

1587 den 6. Nov. havde Provsten forskrevet Fuglse Herreds Præster til Hillested Kirke for at læse et Kongebrev, dat. Haderslevhus 11. Okt. d. A., hvori det bevilgedes Biskoppen Hr. Niels Jespersen i dette Aar at maatte oppebære over al Fyns Stift alt det Gjæsteri, som Præsterne ere pligtige til Kongen at udgive, og det kvit og fri til sin Nødtørft og Behov at maatte nyde og beholde. — Da til-

kjendegav Provsten ogsaa for samtlige Herredspræsterne, hvorledes han nu næsten udi 40 samfulde Aar ved Guds Naade og Bistand havde været Provst og Superintendentens Medhjælp, og som nu Alderdom og Skrøbelighed tiltraadte, havde han betænkt samme sit Provsteembede at ville nedlægge og resignere; og havde det allerede været sket, hvis ikke Biskoppen nu 2 ganske Aar var bleven hindret at komme her til Landet. Thi vilde han enten personlig eller skriftlig først hos Biskoppen begjære Løsladelse fra Provsteembedet og siden hos Lensmanden, velb. Hack Ulfstand. Og for den Aarsag vilde Provsten idag have skudt sit Skudsmaal til alle Herredspræsterne og Degnene, om nogen havde ham for nogen Ting at beskyldte etc. Hvorpaa alle tilstedeværende gave ham et gudeligt og ærligt Skudsmaal, at han i alle Maader havde vel forestaaet sit Provsteembede, og ønskede enhver, at han vilde fremdeles føre sit Provsteembede, saa længe han levede; og dette deres Vidnesbyrd og Ønske har de alle sammen egenhændig underskrevet, Præster og Degne, undtagen Hr. Christen Viborg i Fuglse; han unddrog sig for at underskrive hans Skudsmaal, foregivende, han ikke turde gjøre det for Stiftslensmanden, førend han fik talt med ham, foregivende, at den Stævning, som af Provsten var udgivet i den Sag mellem velb. Henning Gøie og ham (Hr. Christen) skulde vel ikke befalde Lensmanden, fordi der stod saa tit udi: løgnagtig Snak, etc.¹⁾

1588, Mandagen efter Fabiani Sebastiani Dag var Hr. Christen Viborg udi Fuglse hos Provsten med velb. Hack Ulfstands Skrivelse, hvorudi han samtykkede, at Hr. Christen maatte kalde sig en Kapellan, som kunde være duelig og bekvem og velb. Henning Gøie takkelig og behagelig, der kunde gjøre Tjeneste paa hans Gaard Kjestrup, naar det forlangtes, høre hans og hans Frues Skriftemaal og

¹⁾ En hel Række Breve vedrørende Tvisten mellem Henning Gøie og Hr. Christen Viborg findes afskrevet i Thottske Saml. 730 Fol., p. 336 sq.

berette dem i Kirken, naar de det begjærede; dog saa at Hr. Christens Person, Præsteembede, Autoritet og Lærdom [skulde være] aldeles uforagtet, ufortænkt og uforkrænket. Hvorimod Henning Gøie vilde findes Hr. Christen saa gunstig, at han af Gaarden maatte bekomme sin vanlige Rente herefter som tilforn, til Hjælp i denne dyre Tid at lønne Kapellanen med.

1588 den 10. Juli blev Provsten kaldet til Krøngegaard af velb. Morten Venstermand, som højlig besværede sig for Provsten over sin Præst, Hr. Anders Maas, og vilde have en Stevning over ham, fordi han havde vist hans Bolskab, Agnete, fra Alterens Sakramente. Han bekjendte, han havde beligget hende og avlet Barn med hende, og hun havde ligget i Barselseng paa Perstrup, var der berettet af Sognepræsten, førend hun nedlagdes, blev og der ledt udi Kirke; og sagde, Sognepræsten der havde uden Tvivl straffet hende for sit Syndefald; og forment han, at hun i saa Maade kunde være saa forligt med Gud og Menigheden, uden at have aabenbar Afløsning fornøden i Krønge Kirke. Han lovede paa sin Side Bød og Bedring, og vilde ogsaa skille sig af med hende, saa snart hende kunde bydes et ærligt Ægteskab og skamløst Brød. Provsten raadte derpaa Hr. Anders, at efter som han, som han tilstod, ikke tilforn havde befundet Morten Venstermand i aabenbar Synd, da han dog havde været hans Præst i 6 Aar, og han ogsaa havde Haab om Agnetes alvorlige Pønitenz over sit Fald, saa skulde han denne Gang rette sig efter Kgl. Maj.s Brev om Adels Boleri og lade det blive ved hemmelig Formaning etc.

1591 den 23. Decbr. circa horam 3 noctis obiit Dr. Christophorus Petreus, parochus eccl. Holeby. Feria 2. Nativitatis Christi, sc. in festo S. Stephani protomartyris, sepultus est in templo Holeby.

1592, Onsdagen næst for H. 3 Konger var Provsten og Enkens Broder, Hr. Clemen Hvid i Rubbelykke, paa Aalholm og bad velb. Friderich Hobe, at han vilde for-

hjælpe, at Enken med sine faderløse Børn maatte blive besørgede paa Stedet. Hvorpaa han erklærede, at naar Menigheden kunde faa en lærd og gudfrygtig Mand til Sognepræst, og den samme vilde tage Enken til Ægte, da skulde han have ham til sin Patron, Forsvarer og Forhjelper i alle Maader. Helligtrekongersdag visiterede Provsten Holeby Kirke, da blev 7 Kaldsmænd given Fuldmagt at kalde. *Dominica Oculi* blev efter foregaaende Bøn og Paakaldelse gjort Spørgsmaal til Almuen af Provsten, hvad dem syntes om Hr. Lavrits Jacobsen, Kapellanen hos Hr. Clemen Hvid i Rubbelykke, som var idag nærværende og i Vacancen havde forestaaet Menigheden som Præst; han var saa lærd i sin Bog og saa ustraffelig i sit Levned, at Provsten vilde raade dem til at kalde ham. Efter et kristeligt Beraad var der 4 af Kaldsmændene, som gav Hr. Lavrits Kald. Men Sognefogden Peder Mogensen og 2 andre vilde ikke den Dag samtykke hans Kald, hvorpaa Provsten gav dem 14 Dags Tid at betænke sig. *Dominica Judica* var Provsten udi Holeby og fordrede Hr. Lavritses Kald fuldbyrdet efter Ordinansen, eller de vægrende skulde sige Aarsag til deres Vægning. Da svarede forbemeldte Peder Mogensen, han vilde ikke give Hr. Lavrits Kald, førend han fik hørt hans Skudsmaal der fra, hvor han var kommen, menende, burde et Tjenestebud have sit Skudsmaal, hvorfra det kom, langt mere en Præst. Provsten begjærede at faa beskreven, hvad der var forgangen, for dermed at bevise, han ikke var Aarsag i Kaldets Ophold. — Den 30. Marts, som var Torsdagen efter Paaske, da blev af alle 7 Kaldsmænd Hr. Lavrits Jacobsen kaldet til Sognepræst i Holeby etc.

Rasmus Hansen Reravius's Skrifter.

Det har sin Vanskelighed at give en ganske nøjagtig Fortegnelse over Reravius's Skrifter, ikke blot fordi deres Tal er stort, men ogsaa fordi nogle af dem og i ethvert Tilfælde de ældste Udgaver af flere nu ere tabte, og der i

ældre litteraturhistoriske Værker findes Titler paa Skrifter, tillagte Reravius, der synes at være urigtige. Følgende Skrifter har jeg, saa vidt de ere bevarede, paa et enkelt nær, haft i Hænde, og kan derfor af Selvsyn beskrive dem. Enhver maa tilstaa, at de vidne om en overordentlig litterær Produktivitet, især naar det erindres, at denne var indskrænket til et forholdsviis kort Aaremaal.

1.

Trøstebrev for sørgende Venner af Joh. Mathesii 5. Bog udsæt paa Danske. Kbh. 1568.

Dette Skrift, som var tilegnet Marine, Borgmester Jesper Olsens Hustru i Kjøbenhavn, findes ikke mere. Vi have kun Titlen tilbage (hos Lyskander og Worm, begge Steder paa Latin).

2.

Den Christelige Ridder. En Vnderlig Kamp oc Strid, i huilcken en Euangelisk Christen anfectis aff de grumme Helfuedis Besten: Oc huorledis den hellig Aand der imod met sine Gaffuer oc Dyder trøster oc styrcker den samme Christen, oc paa det siste endelige opholder hannem vdi Krigen. Ved Casparum Huberinum. Vdset paa Danske ved Erasmum Rerauium Toropium. Prentet i Kjøbenhaffn aff Laurentz Benedicht [1569¹].

I en længere Fortale, dat. Vigsnes i Laaland Marie Besøgelses Dag [2. Juli] 1568, har »Rasmus Hanssen Reravius« tilegnet den kgl. Sekretær Hans Skougaard til Gundestrup Skriftet.

I det kgl. Bibliothek findes der en senere Udgave af denne Oversættelse uden Trykkeaar, »prentet i Kbh. af Salomone Sartorio«. — Af den tyske Original²) findes en

¹) Dette Aarstal er tilskrevet paa Titelbladet, ligeledes findes det paa Bogens sidste Blad, der dog kun haves i Afskrift i det Exemplar, som gjemmes i Hjelmstjernes Samling. Mulig er 1568 derfor det rette Trykkeaar.

²) Caspar Huberinus's Fortale er dat. Oringen 1 Juli 1545.

Udgave »gedruckt zu Kopenhagen durch Lorentz Benedicht 1569«, »König Friderich II, meinem gnedigen Herrn, nun newlich zu Ehren gedruckt«.

I Worms Lexicon over lærde Mænd II, 245 tillægges der Reravius et Skrift med Titel:

M. Joh. Spangenberg's Undervisning om en christelig Ridder, udsat paa Dansk, Kbh. 1568.

Da et saadant Skrift ikke mere findes, kunde det formodes at være Forvexling med ovennævnte.

3.

Oeconomia eller Vnderuisning, huorledis en Husfader skal skicke sig, Tilsammen screffuen ved M. Johannem Mathesium predicker vdi S. Jochimsdal. Vdset paa Danske Rim aff Rasmus Hanssen R. Prentet i Kiøbenhaffn aff Laurentz Benedicht 1569. 8°. Smst. 1571 og 1634, 8°.

Bogen er ved en rimet Tilskrift (dat. Vixnes, S. Olai Dag 1569) tilegnet »Hæderlig oc konstlig mand Laurentz Benedicht, Kong. Maiets. Bogprenter, Borger i Kiøbenhaffn, min kiere Suoger oc gode Ven«. En Del af Skriftet er paa Vers, en Del bestaar af Bønner i Prosa. Af Versene er en Salme (»Ret salig er for vist den Mand«) optrykt i Hans Thomesens Salmebog, der udkom 1569, hvorfra den er gaaet over i Kingos og Pontoppidans Salmebøger og i Brandts og Helvegs Danske Psalmedigtning I, Nr. 83. — Følgende Prøve af Versene vil vise, at Reravius efter Tid og Lejlighed ikke hørte til de ringeste Rimsmedde:

Den Husbond skeer en ære stor.
 Der Gud vil giffue paa denne Jord
 En Dannequinde, der sig kand smuct
 Skicke oc lempe med dyd og tuct,
 Der er sin Husbond lydig oc tro,
 Skicker alting vel vdi hans Bo.
 Der sit Huss varer rettelig,
 Gjør icke en Byrenderske aff sig.

Er ey knoburen¹⁾, mut oc strunck,
 Oc ey haffuer stedse i ermet en munck.
 Der skøtter ey om at praale oc kræse,
 Ey helder at være i Herre næse.
 Som icke stedse for Spegelen staar,
 Oc altid frem for Rocken gaar.
 Der ey smør Manden med søde ord,
 Og elsker en anden, liden eller stor.
 Icke haffuer vinduffuet om sin halss,
 Ey kiffues oc skendis, er stiff oc huass.
 Der ey altid i Døren staar,
 Oc tager Guds fred aff huer, der gaar.
 Der ey er doffuen, wrenlig oc lad,
 Kand brygge, bage, oc vel rede mad.
 Den Mand lider vel baade vde oc inde,
 Der Gud vil giffue saadan en Quinde.

En ond Quinde er en bitter vrt,
 Fast verre end Sennip eller noget surt.
 En besker galde oc Entzian,
 For hende skyer baade Hest og Mand.

En tuctig, lystig, venlig Quinde,
 Hun glæder sin Mand baade vde oc inde.
 Hun giffuer Manden glæde oc lyst,
 Hun trøster hannem i al sin brøst.

Dyd oc Tuct er best hiem gaffue,
 Der nogen Quinde i Verden kand haffue.
 Oc holde i Husit alting til raade,
 Det er en stor fordeel oc Baade.

Manden være from, saa som Tobias,
 Quinden være dum²⁾ som Zacharias.
 Saa kand mand i Husit haffue fred.
 Ond Ouinde kom aldrig gaat affsted,
 Der stedse ligger sin Mand i øre,
 Oc alting vil til verste føre.
 Herodias oc Jesabel,
 De taleder aldrig for nogen vel.

¹⁾ D. e. knobvoren.

²⁾ D. e. stum.

Beengær haffuer oc det samme sind,
 At føre til onde legger hun paa vind.
 De ere Sathans rette Jacthunde,
 Som alting vende oc føre til onde,
 Hitze oc egge, liske oc slætte,
 Indtil de komme Manden i trætte,
 At hand da gjør den gierning saa,
 Der hannem lang Tid fortryde maa.

Men den, som vil aff sind og nød
 Følge Abigail, den Quinde god,
 Kand megen vrede og hastighed stille,
 En Mand gjør megit sin Hustru til vilie.

— — — — —
 It gaat ord finder en goder sted,
 Met mange exemplar beuisis det.
 Naar hierte oc sind tilsammen stemme,
 Den glæde kand mand aldrig forglemme.

Huor Børn er lystig, glad oc sunde,
 De lege oc lee met fauffre Munde,
 Besynderlig huor Børnebørn ere,
 Oc skemte met deris Farfader kiere.
 De kemme oc stryge hans skeg oc haar,
 Stor lyst hans hierte der aff faar.
 Glæde oc lyst er i det Huss,
 Som Gud vil tende saadan liuss.
 Thi huad kand bedre i Husit være,
 End smucke Børn, der lydig ere?
 Mormoder faar oc der aff stor trøst,
 Naar hun seer sine Børnebørns lyst.
 Ey venliger naffn i Verden er til,
 End Fader oc Moder, ieg sigte vil¹⁾.

¹⁾ Naar der i Worms Lexicon II, 245 (ligesom ogsaa hos Nyerup, Lit. Lex., S. 490) tillægges Reravius et Skrift »om Egteskab, paa Rim«, der skal være udkommet 1572, er det højst sandsynligt netop nærværende Skrift »Oeconomia«. I alt Fald existerer der nu ikke mere noget særligt Skrift af Reravius med Titelen »om Egteskab«.

Som et Anhang til fornævnte Skrift findes bag i Bogen med fortsat Signatur, men særlig Titel:

Korte Regle, huorledis mand i sit gantske Leffnit skal skicke sig, Tilhobe samlede Vngdommen til gode ved Johan. Agricolam Spremberg. Vdsette paa Danske oc formerede aff Rasmus Hanssen R.

Af disse Regler har Nyerup meddelt Prøver i Den danske Digtekunsts Hist. I, 283. Med nogle smaa Forbedringer af Versemaalet lyde et Par af dem saaledes:

Fiskefang og Fuglesang,
Øltrang og Nattegang,
Trumpeslag og Horejagt
Mangen Karl har ødelagt.

Slaa ej for meget i din Tarm
Og hold for Brystet dig vel varm,
Tag ej din Viv for tidt i Favn,
Saa bliver du en gammel Mand.

Hold gamle Venner i Agt og Ære,
Forsmaa dem ej, det vil jeg dig lære;
Thi gamle Venner og gamle Veje
Ret aldrig nogen at falske pleje.

Lad ingen Dag forløbe sig,
Du noget jo forbedrer dig
Udi dit Levned og Forstand,
Saa bli'r du vist en viser Mand.

4.

Vnge Karlis oc Drenges Speiel. En nyttelig oc lystig Historie, om to vnge Dreng, den ene en Ridders, den anden en Bondis Søn, Vdi huilcke to der affmalis, huor stort nytte oc gaffn Studering, Lydighed mod Fader, Moder oc Tuctemester fører met sig. Desligeste huad ont der kommer aff wlydighed, wtuct oc onde Selskab. Vngdommen til gode vdsæt paa Danske aff Rasmus Hanssøn. Prentet i Kbh. aff Matz Vingaard. 1571. 8°. Smst. 1626. 1656. 1689. 1701. 1754.

Oversætteren har ved en længere Fortale, dat. Kbh. S. Michels Dag 1571, dediceret Skriftet til »Anders Bjørn, Trudt Bjørn, Jakob Bjørn og Erik Bjørn, ærlig og velbyrdig Mands Bjørn Andersens Sønner til Stenolt, Kgl. Maj.s tro Mand og Raad, Høvedsmand paa Kjøbenhavns Slot«. Af denne Fortale (hvori Reravius udførlig gaar ind paa Opdragelsens Betydning og meddeler forskellige historiske Exempler paa en god og paa en slet Opdragelse) kan følgende Stykke, der særlig vedrører nærværende Oversættelses Fremkomst i den danske Litteratur, her anføres:

Denne Bog paa tyske antuordede erlig Mand Poffuel Knufflock Bogefører oc Bogebindere i Lybeck mig for viij Aar siden, den tid der ieg for hannem corrigerede Lutheri Husspostil paa prenten, huilcken salige Her Peder Tidemand fordanskede, oc gaff tilkiende at hand haffde ladet skære Figurer der til, begerede derfor, at ieg skulde den vdsette paa Danske, huorfor ieg da fuldkom hans begering, oc fordanskede denne Bog, saa som ieg kunde, oc antuordede hannem Exemplaret paa danske, huilcket han da samme Tid taag hiem met sig til Lybeck, den tid Husspostillen vaar ferdig, oc haffuer siden hafft det hos sig, indtil nu i denne Sommer der hand vaar vdi Kiøbenhaffn, huor hand antuordede mig det igien, oc bad at ieg det skulde offuersee oc lade komme til Prenten. Samme hans begering haffuer ieg fuldkommet, effterdi ieg forhaaber, at det icke skal komme nogen til skade, vanære eller forargelse, Men io nogle til nytte oc forbedring, Endog at denne Historie, maa ske, vel kand aff nogle siunis ringe oc barnagtig.

Dette mit foie Arbeide, mine fromme Anders Biørn, Trudt Biørn, Jacob Biørn og Erick Biørn, lader ieg nu vdgaar vnder E. V. naffn, eder til vilie oc tienstactighed, Effterdi ieg formerckte, at i icke foractede den lille skenck oc nyt Aars vise, som ieg eder i dette Aars begyndelse til nyt Aars gaffue offererede¹⁾, Men baade eders fromme Fader oc i taage det til tacke, oc icke forsmadet, endog at det vaar ringe oc lidet.

¹⁾ Dette Skrift af Reravius er neppe mere bevaret.

Derfor kommer ieg end nu til eder met dette, icke i den mening, at i nu først aff denne Bog skulde vnderuisis oc læris, huorlunde i skulle skicke eder, thi at i, Gud skee euig Loff oc ære, vel haffue daglig vnderuisning oc Lærdom nock, denne Bog foruden, aff eders tro oc flittige Præceptore oc Tuctemestre, som eders fromme Forældre haffue eder tilskicket, at oplæris vdi Dyd, fromhed, hæffuiskhed oc bogelige Konster, Men at ieg her met vdi nogen maade kand beuise mod forneffnde eders Forældre oc eder min tilbørlige tacknemmehighed oc tienstactighed.

Som de mange Oplag vise, har Skriftet holdt sig som Folkebog her i Landet i omtrent 2 Aarhundreder. Da det jo imidlertid kun er en Oversættelse, skulle vi ikke her referere Indholdet, men henvise til Nyerups fortjenstlige Skrift, »Almindelig Morskabslæsning igjennem Aarhundreder«. Kbh. 1816, S. 208 ff., hvor Bogens Indhold kortelig er gjenfortalt.

For ikke at lade nogle Blade bag i Bogen unyttede har Reravius tilføjet en rimet Fremstilling af Paris's Dom.

5.

Det Gyldene Klenod, om det fortaffte Faar, Lucæ i det XV. Capit. Vdlagt oc skickelige forklaret ved M. Christophorum Lasium. Vdsæt paa Danske aff Rasmus Hanssøn. Prentet i Kiøbenhaffn aff Matz Vingaard. 1572. 8°.

Oversættelsen er tilegnet »hæderlig og gudfrygtig Kvinde Marine M. Hans Jørgensens udi Flintinge i Laaland«, »ikke aleneste dermed at beuise mod Eder min tilbørlige Taknemmehighed og Tjenstagtighed for mange Velgjerninger, men ogsaa fordi jeg ofte haver forfaret eders Gudfrygtighed, som er beprydet med Belevenhed og Fromhed, at I stedse og idelig læse udi den hellige Bibel og andre danske Bøger, som uddrag enere af den hellige Skrift . . . Og beder jeg Eder ganske venligen, at I med Eders fromme Husbonde, M. Hans Jørgensen, dette mit ringe Arbejde og føje Tjeneste vil tage til Takke paa denne Tid«. Skrevet i Kjøbenhavn 6. Juni 1572.

Bag i Bogen findes:

Det Gyldene Klenod, om det fortaffte Faar . . . Dictet i en Vise, oc skenckt hæderlig oc forstandig Clemen Nielsøn, Slots Scriffuere paa Baahus vdi Norge, sin synderlige gode Ven, til et tienstactigheds Tegn, af Rasmus Hanssøn. 1572.

Salmen, der begynder: Guds Søn hand sagde selff disse ord — er bedre end de fleste lignende fra den Tid og blev optaget i Kirkesalmebøgerne (Brandt og Helveg, I, Nr. 84).

6.

Hus Taffle, Huorledis huert Menniske vdi sit Kald oc stat skal skicke sig, baade mod GVD og Mennisken. Oc der hos gudelige Bøner for alle Stater. Vdsæt paa Danske aff Rasmus Hanssøn.

Huer lære oc mercke sin Regel vel,
Saa far hand vel til Liff oc Siel.

Prentet i Kiøbenhaffn aff Matz Vingaard 1572. 8°.

Af Oversætterens Forord synes at fremgaa, at der har existeret en tidligere Udgave af dette Skrift fra 1562. Den er dog ikke bevaret. Nærværende Udgave, som kun findes i Karen Brahes Bibliothek, er forsynet med følgende Tilegnelse.

Erlig, vijs oc forstandig Mand, Peder Jenssøn, Borgemester vdi Varbierge, min besynderlige gode Ven, ynsker ieg Rasmus Hassøn Reravius, Guds Naade, Fred og Barmhertighed, ved hans kiere Søn Jesum Christum.

Kiere Her Borgemester, den hellige Apostel Paulus, i sin Epistel til de Romere vdi det tolfte Cap. giffuer alle Christne oc Guds Børn saadan en Lærdom oc Formaning: Fryder eder met de glade, Græder met de grædendis, oc haffuer allesammen it sind. Met huilcke ord Apostelen vil, at effterdi den Christne Kircke er lige som it Legeme, paa huilcket der ere mange atskillige Lemmer oc Ledemod. Da skulle oc den Christne Kirchis Ledemod og Lemmer lade sig huer andris nød, sorg oc trang gaa til hierte, oc glæde sig

ved huer andris Lycksalighed, velfært oc fremgang, saa som wi see, at det gaar til met Menniskens lemmer, Der som en Lem, Fod eller Haand etc. bliffuer saar, skrøbelig eller lam, da haffue alle de andre Lemmer metlidelse, oc ere rede oc villige til at hielpe den Lem, som siug er.

Saa haffue der mange gode Christne vdi disse fremfarne Aar hafft stor metlidelse met eder og eders Metborgere vdi Varbiergs By oc andre der omkring, som nu vdi denne fremgangne Feide, (met huilcken Gud tuctede oc straffede oss for vore mangfoldige oc slemme Synder, huilcke alene wi haffue at skyldede der for, oc ingen anden i Verden) haffue hafft stor Modgang, Gienuordighed, sorg oc bedrøffuelse, siden den tid der i først effter salige Hans Holckis eders Slots-herris oc Menige mands begering i Varbierge komme hid til Kiøbenhaffn Anno 65 den 13. Augustj at antuorde Kongelige Maiestat, vor allernaadigste Herre, it Breff, som Kong Erick af Suerige haffde ladet menige Varbiergis Borgere tilscriffue, at de veluillige skulde gaa hans Maiestat til haande, huilcket Breff eder vdi Varbierg bleff antuordet den fierde dag tilforn, som vaar den niende dag Augustj, Oc i da her finge hogmelte Kongelige Maiestats vor naadigste Herris eget Breff, met hans Naadis haand vnderscreffuit, til Varbiergis Borgere, huor effter de skulde vide sig at rette, huilcke tuende Breffue ieg haffuer seet, læst oc hafft i mine hender, oc som i met samme Breff vaare afferdiget til Varbierg, da spurde i paa veyen den sørgelige tidende, at Byen vaar aff de Suenske forøffret, formedelst nogle vdlendiske folckis (som vaare inde vdi Byen hos Borgerne) hemelige oc suigactige ledsagelse, huilcket vaar eder icke en liden Sorge, det Gud kiende, at eders fattige Høstru, Børn, Hus oc Hiem oc huad i haffde, vaar den tid vdi Fienders hender, huor ocsaa en aff eders Sønner, som da vaar paa fierde Aar gammel, bleff fangen oc er end nu denne dag vdi Suerige. Diss imellem haffuer den almectigste Gud vnderlige hiolpet eders fattige Høstru, at effter hun haffde veret to timer i de Suenskis Leyer, som hun met de andre Quinder bleff vdført, er hun hemelige formedelst gode Venners hielp, om natte tide kommen der aff, og gick saa paa sin Fode oc bar sit ene Barn, huilcket hun

beholt hos sig, paa en Nat oc en dag, siu store Mile, fra Varbjerg oc til Halmsted, indtil hun kom til den fromme, salige, ærlige oc velbyrdige Mand, Frantz Brockenhus, Danmarckis Rigis Marsk, som da aff sin fromhed lod føre hende hid til Kiøbenhaffn til eder, huor i baade to siden den tid haffue veret, icke foruden eders store sorg oc bedrøffuelse, thi at Krig fører saadant met sig. Oc haffue diss imellem, tit oc ofte, mange Christne met eder ynsket oc begeret, at den almectigste Gud naadelige vilde skaffe gode raad oc middel, saa at det maatte faa en god ende, at i met eders Medborgere oc de andre fattige Folck der omkring, som offerbleffne ere, kunde trøstis oc husualis, komme til eders bo oc bygge igien, oc leffue vdi fred oc rolighed.

Oc efterdi at den gode Barmhiertige Gud naadelige nu haffuer hiolpet, oc giort ende der paa, for huilcket hannem ske euig tack oc ære, saa at i nu ere komne til stuns [siuns?] igien, som man pleier at sige, at i kunde opbygge eders Huse oc Gaarde, oc her effter med Guds hielp leffue vdi fred oc ro, oc vden fryct oc redsel for Fiender søge eders Næring oc biering, huer vdi sit Kald. Da bør alle Christne, effter Pauli raad, at glæde sig met eder, oc tacke Gud, som haffuer noget formildet eders Kaars, oc bede, at hand fremdelis vil eder hielpe oc beuare.

Huor faare ieg ocsaa nu glæder mig met eder, for saadan Guds naadige hielp, oc der hos ynsker oc begerer, at den samme naadige oc Barmhiertige Fader vilde for sin Faderlige Kierligheds oc Barmhiertigheds skyld fremdelis hielpe oc beuare eder, met alle eders Indbyggere oc Menighed, vdi fred, enighed oc sandrectig Kierlighed, giffue eder Lycke, fremgang oc Velsignelse vdi all eders gierning oc bestilling, vere met eder vdi raad oc anslag, saa at det altsammen maatte gaa for sig oc henvendis til Guds hellige Naffns ære, oc eder til glæde, hielp oc trøst, Saa at hand endelige effter sin tilsagn oc Foriættelse vilde omuende all eders sorg til hiertens glæde, huilcken Guds naadige tilsagn i synderlige haffue at trøste eder met. Er ocsaa dette eder en synderlig stor glæde oc trøst, at Kongelige Maiestat, vor naadigste Herre, met sit elskelige Rigens Raad haffuer (som i ofte

haffue sagt faar mig) aff sin synderlige gunst oc Naade (saa som hans Kongelige Maiestat er tilneiet oc tilbøielig at giøre huer mand gaat, huilcket daglig forfaring beuiser oc tilkiende giffuer) loffuet oc tilsagt, at ville altid hielpe, fordre oc fremme eder met Menigheden i Varbjerg til det beste.

Oc at ieg vdi nogen maade kand met gierningen beuise mod eder min veluillighed oc tienstactighed, sender ieg eder denne lille Hus taffle, vdi huilcken der findis Lærdom oc vnderuisning for alle Statter, som en from lærd Mand, ved Naffn Mattheus Veberus, haffuer kaartelige vdi tyske Rim befattet, Effterdi at Menige mand vil gierne læse Rim, de henge ocsaa bedre ved Hukommelsen oc ere lættere at beholde end anden slæt tale, huilcken ieg for ti Aar siden vdsætte paa danske Rim, oc da bleff prentet. Men effterdi at den Dannemand Matz Vingaard, Borgere i Kiøbenhaffn, beggis vor synderlige gode Ven, nu vilde prente samme Hus taffle igien, haffuer ieg hende effter hans begering paa ny offerseet oc forbedret Rimene, oc dennem somme steder formeret. Oc fordi at wi intet kunde giøre vdi vort Kald oc bestilling vden Christi hielp oc bistand, som hand selff siger: Vden mig kunde i intet giøre. Da er io storligen fornøden, at huer vdi sin stat paakalder Gud om sin Naade, at hand oss vil styre oc regere. Der faare haffuer ieg ocsaa her hos Reglene sæt Bøner for alle Stater, aff huilcke Bøner en part ere tilforn vdsætte, oc findis prentede vdi danske Bønebøger, oc en part haffuer ieg nu fordansket.

Dette mit ringe arbeide skencker ieg eder, kiere Her Borgemester, med de Dannemend, eders tilkommendis Metbrødre i Raadet, oc den ganske Menighed i Varbjergis By, til it Tacknemmeligheds tegn for eders kierlige oc Christelige omgengelse oc megen æris beuisning, som i met eders fromme Høstru, Kirstine Hans Daatter, mig oc min Høstru giort oc beuist haffue, den stund i her vdi Kiøbenhaffn eders verelse oc vaaning haffde, huor i saa leffde oc omgingis, at i baade aff Nabo oc Gienbo oc andre, som i haffde omgengelse met, haffue it gaat oc Christeligt rycte oc vitnesbyrd. Oc beder ieg eder gierne, at i for eders Person det icke ville forsmåa, men tage til tacke, at i ocsaa vilde paa mine vegne bede de

andre Dannemend, eders Metbrødre oc gantske Menighed, at de det samme ocsaa giøre vilde. Huor ieg nogen tid kand tiene enten eder eller dem til beste, skulle i altid finde mig gantske redebon oc veluillig.

Her met vil ieg haffue eder, met eders kiere Høstru oc Børn, desligest den hederlige oc vellærde Mand, Her Hans Vghe, eders fromme Sognepræst, oc den gantske Menighed i eders By, den almectigste Gud befalet, hand beuare eder alle, oc giffue eder alt det eder er nytteligt, baade til Liff oc Siel, Amen.

Screffuet vdi Kiøbenhaffn den xvij. dag Julij Aar 1572.

Af dette Skrift udkom 1639 en Udgave »paa ny forbedret og trykt paa Jesper Pederssøn Borgmester) i Helsingborgs Bekostning». I denne Udgave er Reravius's Fortale sammensmeltet med den ny (unævnte) Udgivers Tilegnelse til ovennævnte Jesper Pedersen, hvilken begynder med Betragtninger over det Ord af Davids Psalme (34, 20): »Den retfærdige maa meget lide, men Herren hjælper hennem af alt«. Derpaa fortsættes saaledes:

I det, fromme Borgemester, at ieg saadant hoss mig selff grandgiffueligen betractet haffuer, er mig wnderligen oc wformodelig fra en god Ven tilhende kommet en liden Huss-taffle, paa Danske wdsæt oc forbedret aff den salige Mand, min S. Faders gode Ven oc bekente, Hederlig oc Vellærdt Herr Rasmus Hanssøn Reravio, fordum øffuerste Mettienere til S Nicolai i Kiøbenhafn¹⁾, oc siden Sogneprest først i Vignæs, der effter i Rødby i Laaland, huilcken saa vel met leffuendis Røst paa Prædicke stolen, som oc met Pennen flitteligen oc troligen haffuer arbeidet i HErrens Vingaard, som for Øyen sees kand aff hans Psalmebog met Evangelijs etc. oc mange hans egne Psalmer forbedret²⁾, den fattige Vngdom til Bjstand, oc it stort antall andre skionne oc meget nyttige Bøger oc Scriffter, som hand aff Tydsken paa Danske offuersæt oc selff giort haffuer, aff huilcke ieg (der som tiden det

¹⁾ Denne Angivelse er urigtig (se foran S. 4 f.).

²⁾ Der haves neppe mere noget Exemplar af denne Bog.

kunde taale) mange kiender oc kunde opregne, huilcke oc endnu hoss mange Guds Børn findis. Men effterdi en huer god Gierning fører sin egen Loff met sig, vil ieg det derved lade bliffue, oc alleniste røre noget om den Fortale, i huilcken for^{ne} S. Herr Rasmus eders kiere oc salige Fader Peder Jenssøn Skriffuer, forðum Borgemester i Varbjerg, samme lille Huss Taffle dedicerer oc forærer. Den tid ieg samme Fortale begynte at læse, da kunde ieg icke holde mine Øyen fra Graad, aff den store Hiertesorg, Nød oc Fare eders S. Fader haffuer udstaaet. (Derpaa følger noget om Jesper Pedersens egen Udvandring fra Varbjerg under Kalmarkrigen, samt det meste af Reravius's ovenfor meddelte Fortale).

Endnu kan det bemærkes, at der i det kgl. Bibliothek findes en Udgave af »Hustavlen« uden Sted og Aar og uden Fortale. Den er knyttet til en Udgave fra 1634 af Reravius's Oversættelse af »Husfred« (s. ndf.).

7.

Trøst oc Husualelse aff Guds Ord for siuglige Dannequinder oc Barselquinder vdi deris bedrøffuelse og fødsels Nød, Desligeste for dem, som føde døde Børn, Ocsaa for wfructsommelige Ectefolck. Vdtagen aff M. Cyriaci Spangenbergij Brudpredicken, oc vdsæt paa Danske ved Rasmus Hanssøn. 1572. Smst. 1577. 8°

Begge Udgaver ere prentede af L. Benedicht, og Skriftet er tilegnet Doritte, der var en Datter af den kgl. Møntmester Povl Fechtel og selv gift med Møntmester Hans Dolhus.

8.

Den 115 Davids Psalme, udi huilken der læris, hvad Affguders Billeder ere etc. Vdsæt paa Danske Riim aff Rasmus Hanssøn.

Dette Stykke er indført i Biskop Jens Skielderups Skrift: Een christen Vnderuisning om hvad en Christen skal holde om affgudiske Billeder etc. Kbh. 1572.

9.

Om den ny Stierne oc Comete, som sig haffuer ladet til siune vdi Nouembris maanet Aar 1572. Screffuet ved Georgium Busch Norinbergensen, Boendis til Erfurt.

Oc nu vdsæt paa Danske. Kbh. 1573. 4°.

Paa Titelbladet findes i Træsnit en Del af Himmekuglen, hvorpaa »Cometens« formentlige Bane er afsat. Oversætteren, Rasmus Hanssøn Reravius, har i en Fortale, dat. Kjøbenhavn h. Trefoldigheds Søndag 1573, tilegnet Borgmestere og Raadmænd, samt Kgl. Maj.s Byfoged i Kjøbenhavn Skriftet. Samtlige de nævnte Embedsmænds Navne og Bomærker findes i et Træsnit paa Titelbladets Bagside, idet de danne en Ramme om Kjøbenhavns Vaaben. — Jvfr. N. M. Petersen, Lit. Hist. III, 247—8.

10.

Passional. Vor Herris Jhesu Christi Pinis oc Døds Historie, met skøne oc deylige Figurer, oc christelige Bønner, huer Christen saare nyttelige at læse. Vdsæt paa Danske aff Rasmus Hanssøn. Kbh. 1573. 4°.

Skriftet begynder med en Fortale af Luther. Derefter følger Reravius's Tilegnelse (dat. Kbhvn Dominica Jubilate 1573) til Jomfru Birrethe Rosensparre, Sten Rosensparres Datter til Skarolt. Naar Oversætteren tilegnede denne unge Dame Skriftet, da skete det vel ikke mindst af Hensyn til hendes Stiffader, Rigshofmester Peder Oxe, hvis Godgjørenhed mod fattige Studenter, Skolebørn og hjælpeløse Stakkarle højlig roses¹). — Bagsiden af hvert Blad i Passionalen indeholder et Billede (i Træsnit) af Jesu Liv.

11.

Stormectigste Høybaarne Førstis oc Herris, Her Frederich den Andens ... oc Stormectige Høybaarne Førstindis Frue Sophiæ ... Kronings oc Brøllups Historie ... paa

¹) Se min Kbhvns Univ. Hist. 1537—1621. II, 381.

Danske Rim bescreffuet aff Rasmus Hanssøn Rerauius.

Prentet af L. Benedicht. Kbh. 1574. 8°.

Skriftet er (Kbh. 20. Sept. 1574) tilegnet Frederik II, som honorerede det med en Gave af 100 Mark danske. I Fortalen skriver Reravius, at han selv har set begge Kroningerne (Kongens foregik 20. Aug. 1559, Dronningens 20. Juli 1572), og at han har beskrevet dem dels efter egne Optegnelser, dels efter de latinske og tydske Beskrivelser af Højtidelighederne, som allerede vare udkomne. Forfatterens Behandling af det tunge Stof vidner om et ikke ganske ringe versificatorisk Talent. Brudstykker af Skriftet ere meddelte hos Nyerup og Rahbek, Den danske Digtekunsts Historie, I, 284 ff. og to danske Salmer (Bearbejdelse af Davids S.), der findes deri, optoges i L. Benedichts forandrede Udgave fra 1586 af Hans Thomesens Salmebog (og senere i Brandts og Helvegs Danske Salmedigting I, Nr. 85 og 86).

12.

Lutheri Formaning om Christi Legems oc Blods Sacramente, udsæt paa Danske. Kbh. 1574. 8°.

Jeg har ikke selv set dette Skrift, men det findes i Karen Brahes Bibliothek i Odense.

13.

En ny Bønebog, sammendragen aff de gamle Lærefædre, Augustino, Ambrosio, Cypriano, Bernhardo etc. Disligeste aff nogle Lærere vdi vor tid, Luthero, Philippo, Hemmingio, Crucigero etc. Vdsæt paa Danske aff Rasmus Hanssøn Reravius. Met Hæderlig oc Høylærde Herris, D. Pouel Matssøns Fortale. *Kbh. 1575. U. St. M. DC. VI (bag i: Prentet i Helsingør aff Peder Huien M. DC. XI). *Kbh. 1631. Kbh. 1647. (o. 25 Ark).

Da Biskop Povl Madsens Fortale er dat. 23 Dcbr 1574, og Reravius's Tilegnelse til Kansler Niels Kaas er skrevet to Dage efter, saa kan man slutte, at Skriftet er udkommet

kort efter Nytaar 1575 (og det kan ikke være rigtigt, naar Worm og Nyerup henfører første Udgave af denne Bønnebog til 1573).

14.

Husfred. Det er Aarsager aff den hellige Scrifft, som skulle beuege alle Christelige Ectefolck, til at holde Fred oc Endrectighed i deris Husholdning, Vdsæt paa Danske aff Rasmus Hanssøn Reravius. Kbh. [1575] 8°.

— Prentet paa ny Kbh. 1634. 8°.

Skriftet er tilegnet Fru Birgitte Falster, ærl. og velb. Mands, Buorchart van Papenheim til Sæby, Høvedsmand paa Abramstrop, Husfrue, i en Fortale, dat. Kjøbenhavn 5. Sept. 1575. I denne giver Reravius en Fremstilling af »Endrægtigheds Glæde og Lystighed« ligesom af Ufreds Forbandelse saa vel i »Kirken og verdslige Politi« som navnlig i det huslige Liv. Da denne Fremstilling er karakteristisk for den moraliserende Tendens, der gaar igjennem en stor Del af Reravius's Forfatter- og Oversættervirksomhed, skal Slutningen af Fortalen her meddeles:

Christus befoel sine Disciple, at naar de komme i noget Hus, da skulde de sige: Fred vere i dette Hus. Oc mand endnu her hos os bruger dette ord, at mand siger: Guds fred. Huor met mand ynsker Husbonde oc Hustru oc alle dem i Huset ere, Fred oc Endrectighed aff Gud, som alene giffuer den sande Fred.

Men mand seer, dissuer, at mange Ectefolck nu vdi Verden acte denne Fred saare ringe, leffue tilsammen som Hunde og Katte, slaes oc riffues huer time paa dagen, skøte intet om huer andre, acte icke huad det er for en stat de leffue vdi. De giffue sig i det hellige Ecteskaffs orden, huilcket dem burde at bliffue vdi til deris døde dag, men fordi at de icke ret begynde deris Stat, oc den icke loulige fremdrage, da komme de vel i ni slags orden oc Brøderskaff, før end de vide aff.

Met det første de komme sammen, da ere de nogen tid i Engle orden, at der er idel glæde, lyst oc fryd forhaanden,

den ene kand icke see aff den anden, der giffuis gode ord, der beuisis all Venlighed oc velluillighed, saa som tilbørligt er, Oc huor ret Guds fryct er oc mand beder Gud om naade, da bliffuer dette vel indtil Enden varæctigt, men fordi at mange ere wgudfryctige, da varer det icke længe at de bliffue i dette Orden. De komme aff dette orden oc i Componi laget eller gildis lag, de æde oc dricke frit, tære rundelige, skiffue frit op, dricke om afftenen til midnat, oc soffue om Morgenen til middag, holde frit S. Mortens dag, all den stund der er noget igien: De begynde at prale og braske, klæde sig statelige med fløyel, silcke, dammask oc andet sligt, fast offuer deris effne, oc mere end deris stat tilsiger. Saa komme de da aff dette lag, i Graabrødre orden, oc i S: Francisci Brøderskaff. Klæderne ere opslidne, Fettalien er fortæret, Gods oc Penninge er somt pantsæt, oc somt bortdrucket, saa at de icke maa (effter Graamunckis Regel) røre ved Penninge, oc gaar mangelen dag, at de icke faa en Skilling i deris Haand, de faa stundem at gaa vlden oc barfod som Graamuncke giorde, oc stundem (effter deris Exempel) snøre oc giorde sig met Reeb oc Bast. Effter dette orden komme de i det fierde, som er predickere orden, de begynde at predicke for huer andre, men dog icke altsammen om vor Herre, hand skiuder skylden paa hende oc hun paa hannem, De skendis oc knurre, lade ilde met huer andre i huer Vraa, baade aarle oc silde, nat oc dag. Gaa de til Bords eller fra, staa de op eller lægge sig, da er det alt det samme. Saa lenge at de komme aff dette orden, oc i Martirers orden, at de riffue oc sla hinanden, sende huer andre Stole, Fad, Talercken, Kander oc huad andet i Huset er, at de gaa aff met blaa Øyen, blodige Pander, reffne Ansiet, trætte Arme oc øme Legeme. Dette driffue de saa lenge, at de komme i Eremite orden, at huer er for sig, søge huercken Hus eller Seng, Dug eller Disk met huer andre. Saa tilige som den ene kommer ind at Døren, saa løber den anden ud, hand er for sig oc hun for sig. Saa at de da komme i Carthuser orden, at de aldrig tale it ord til huer andre, hun sider oc mumler i sin Vraa, hand gaar oc knurrer i en anden, de see surt vd, gaa hele Maaneder at aldrig tale it ord til

huer andre. Naar dette saa haffuer varet nogen tid, komme de i Betler orden oc staadere laget, maa flytte hen til senge-løse, de haffue huercken at side eller ligge paa, Knæene side bare, Haaret kryber vd aff hatten, oc Tærne aff skoen, Katten er da deris beste Queg, faddet oc kanden deris beste boskaff, de maa da stundem gaa for huer mands Dør. Saa komme de da endelige i det sidste orden, som er Giecke orden, i huilcket en part bliffue til deris døde dag, saa at de slæt offuergiffue oc forlade huer andre, hand gaar for sig, hun for sig, de skøtte aldrig om hin anden, huor det gaar, ligesom de aldrig haffde kient hin anden tilforn. Bliffue de end i Hus tilsammen, da gjøre de hin anden intet gaat, men beuse huer andre alt Fortred oc Traadsighed. Saa gaar det til met mange Ectefolck, som icke frycte Gud, oc holde hannem for Øyen.

Der faare paa det at ærlige Ectefolck kunde diss mere opueckis til at holde fred oc Endrectighed i deris husholdning, oc leffue skickelige, Gud til ære, dem selff til Glæde, oc andre til it gaat Exempel, er denne lille Bog om husfred vdgaæn paa Tyske, ved en from Mand ved naffn Paulus Rebhun, Sogneprest i Olsnitz i Tyskland, i huilcken hand haffuer aff den hellige Scrift sammen screffuet merckelige Aarsager, huorfaare Mand og Quinde skulle holde Husfred ved mact, oc derhos ocsaa deylige Lærdomme, huor de skulle bære sig at, at de den dess bedre kunde fuldkommet. Huilcken Bog ieg effter fromme Folcks begering haffuer omscreffuet paa Danske, Gud til ære, oc christne Ectefolck til Lærdom oc Trøst, forhaabendis at hun icke slæt affgaar vden Fruct.

Oc effterdi kiere fru Birgitte, at Eders oc eders fromme Mands, Buorcharts van Papenheim, velgierninger ere mange mod mig, huilcket ieg i sandhed vden glisneri oc øyentieniste maa bekiende, da haffuer ieg eder samme Bog tilscreffuet oc vnder eders naffn ladet vdgaæ, først til it tacknemmeligheds tegn, huor met ieg i nogen maade vilde beuse min tilbørlige tienstactighed oc Tacknemmelighed.

Dernæsf effterdi at Gud allmectigste haffuer nu i disse dage henkaldet eders kiere Moder, Erlige oc Velbyrdige frue Ollegaard Valckendorp, effter sin kiere Husbonde, eders kiere

Fader, Erlige oc Velbyrdige Peder Falster til Kosselitze, da vilde ieg ocsaa scriffue eder dette til, at i oc eders kiere Sysken kunde her met fordriffue tidens kedsommelighed, oc i saa maade noget formilde eders Bedrøffuelse.

Oc beder ieg gantske ydmygelige at i dette lille icke ville forsmåa, men tage det til tacke, oc ansee mere en god Vilie end stor Skenck. Hues ieg i andre maade kand vere eder tienstactig, vil ieg altid findis villig oc redebon som tilbørligt er.

Den almectigste Gud hand beuare eder met eders kiere Husbonde Buorchart van Papenheim, oc eders kiere Sysken Erlige oc velbyrdige Henning falster, Jens falster, Jomfru Johanne falster, Jomfru Hilrad falster, Jomfru Sitzele falster, oc Jomfru Margrete falster, saa oc eders kiere Daatter, Jomfru Margrete van Papenheim, oc eders gantske Hus oc slect, met alt det i vel ville, Amen.

En Salme, der findes i Skriftet, optoges i L. Benedichts forandrede Udgave fra 1586 af Hans Thomesens Salmebog og siden i Brandts og Helvegs Danske Salmedigtning I, Nr. 87.

15.

Postilla, eller Forklaring offuer Euangelia, som almindelige om Søndage oc andre Hellige dage predickis i den christne Kircke vdi Danmarck oc Norge: Først screffuen paa Latine, oc nu paa ny offuerseet, oc merkelige forbedret aff Niels Hemmingssøn, D. Vdsæt paa Danske aff Rasmus Hanssøn R. 1—2 Part. Kbh. 1576. Fol. Smst. 1600. Fol. Smst. 1612 (ved Slutn. 1613). Fol.

Oversættelsen er tilegnet Rentemester Christoffer Valckendorff til Glorup (Kbh. 21. Sept. 1576), fordi, som Reravius siger, »jeg har set og formærket E. E. F.s Gudfrygtighed, baade med E. E. F.s fine og gudfrygtige Husholdning og Hofregimente, og med Eders idelige Læsning i den hellige Skrift. Desligeste at E. E. F. idelig søger Kirken baade her i Kjøbenhavns By og paa Slottet«.

16.

En Vnderuisning aff den Hellige scrifft, huad mand dømme skal om den store oc gruelige Guds bespottelse, som skeer med Troldom, Sinelse, Manelse oc anden saadan Guds hellige Naffns oc Ords vanbrug. Item 33. Propositiones imod Troldom. Der til 33. Propositiones om Spaadom. Screffuet paa latine aff hederlig oc høylærdt Herre D. Niels Hemmingsøn. Oc vdset paa Danske aff Rasmus Hansøn. (Uden Sted og Aar) 12°. Udgivet paa ny af N. P.¹⁾ Kbh. 1618. 8°.

Nærmere Oplysning om Skriftet findes hos N. M. Petersen, Bidrag t. d. danske Lit. Hist. III, 116—7. Jvfr. Aarsberetn. for det st. kgl. Bibl. III, cclii.

17.

En liden Bønebog, met atskillige korte Bøner vdi allehaande Nød oc Trang. Tilsammendraget oc fordansket aff Rasm. Hanssøn R. Kbh. [1577]. 8°.

Trykkeaaret mangler i Exemplaret i Kgl. Bibl., hvor ogsaa sidste Blad fattes, paa hvilket Trykkeaaret vel har staaet. Det er rimeligvis denne Bønnebog, Lyskander omtaler under Reravius som »Orationum ad Deum lib. I. 1577«. Siden optryktes Bønnerne i Forbindelse med H. Thomesens Salmebog (jvfr. Bibliotheca Danica I, 327).

Det kunde bemærkes, at i den Oversættelse af Joh. Avenarii: »Christelige og udkaarne Bønner«, som almindelig tillægges Hans Christensen Sthen, findes i Udgaven Kbh. 1577 paa sidste Side et Digt til Læseren, i hvilket Begyndelsesbogstaverne i Versene danne Navnet Rasmus Hansen. At det er Reravius, der menes, kan ikke være tvivlsomt. Men i hvad Forhold han staaer til Digtet og til Bogen i det hele, kan ikke nu afgjøres.

¹⁾ D. e. Nelaus Povelsen [Nested], Præst ved Slotskirken i Kjøbenhavn og Udgiver af en Mængde populær-religiøse Skrifter.

18.

En trøstebog aff Guds ord, vdi atskillige suare fristelser oc Hierte sorge. Sammen screffuen aff Johan Pfeffinger D. Vdsæt paa Danske aff Rasmus Hanssøn R. Kbh. 1577. 8°.

Tilegnet Fru Edel Hardenberg, sl. Frants Bildes til Søholm, der for 2—3 Aar siden havde opfordret Reravius til at oversætte Bogen fra Tydsk. »Oc i der hos ocsaa gaff Aarsagen tilkiende, huorfaare i dette aff mig begerede, som er, at effterdi Kongelige Maiestat, vor allernaadigste Herre, haffde naadigste forscreffuet eders Søn, salige Anders Bilde, hen vd til Greffue Buorchart aff Barby, Anno 71. at hand der hos hans naade kunde videre forsøge sig, oc som hand der haffde veret hen ved tu Aar, bleff hand besøgt met en stor Siuge, saa at hand screff eder til, oc i da i eders Encke sæde, aff moderlig Kierlighed drog hen vd til hannem at trøste hannem i sin Siugdom. Oc der i kom der hen den Mandag for Paaske, Anno 73, da vaar hand otte dag før eders tilkommelse hensoffuet i Herren. Da bleff denne samme trøstebog eder paa den reyse skenckt vdi Gedel i Lanto Døringen, aff en from lært Mand, ved naffn Mester Isaach«. — (Endvidere fortælles, at hendes Mand, Frants Bilde (Søn af Anders B. til Søholm), var falden i den sidste Fejde i Kampen mod Rigets Fjender i Østersøen, og at af hendes 6 Sønner og 3 Døtre var nu kun Sønnen Erik Bilde tilbage.) Skrevet i Kbh. Christi Himmelfartsdag 1577.

19.

Den XC. Psalme i huilcken Menniskens leffnets kaart-hed herlig bescriffuis, den rette Døkaanst flitelige læris, oc alle vnderuisis, vdlagt oc forklaret ved Doct. Mart. Luth. Vdsæt paa Danske ved Rasmus Hanssøn R. Kbh. 1580. 8°.

Skriftet er tilegnet Mickel Sestede til Gabenø, og i denne Tilegnelse ytrer Reravius: »Den samme Lutheri For-

klaring dragis eder vel til minde, kiere Mickel Sestede, at i mig, i det Aar 1577. i mit Hus i Kiøbenhaffn antuordede, nogen tid før end ieg flytte der fra hid til Laaland, oc gaff mig tilkiende, at i aff denne Psalme oc hendis Forklaring haffde haft merckelig Trøst oc Husualelse i eders store Kaarss oc Bedrøffuelse — — (hans Hustru Regitze Gyldenstjernes Død) huorfaare i ocsaa aff mig begerede, at jeg skulde den vdsætte paa danske«. — Prenterens Forhindring og Oversætterens Forflyttelse til hans »Fæderne land Laaland« havde imidlertid hindret ham i at faa Skriftet tidligere udgivet.

20.

Sorgefulde oc bedrøffuede Hierters Vrtegaard, vdi huilcken findis mange Sunde oc Velluctendis Vrter ympede aff HERrens Paradis, saare Trøstelige imod all Siugdoms oc Modgangs bryst oc feyl. Vdsæt paa Danske aff Rasmus Hanssøn R. *Kbh. 1580. Smst. prentet af L. Benedicht 1597. Kbh. 1614. 12°.

Skriftet er tilegnet Christoffer Lauritzsøn, Skriver i Dalum Kloster, og Pouel Nielssøn Rützing, Borger i Odense. I Dedikationen, der er dat. Rødby 25 Marts 1580, omtales, at Bogens oprindelige Forfatter var M. Michael Bock, Prædiker i Honstein, og at de to ovennævnte Mænd havde set Originalen hos Reravius, medens han boede i Kjøbenhavn, og ønsket den udsat paa Dansk.

21.

Nogle vdvalde Sententzer oc Trøste sprock aff Scrifften, huilcke D. Mart. Lutherus idelig brugte, oc derhos Forklaring paa en Text aff S. Povels Epist. til de Thessal. Skreffuen Hr. Peder Skram til Trøst aff Rasmus Hanssøn R. Met Hederlige Mand, D. Anders Lauritssøns Fortale. Kbh. Cum Gratia et Privilegio 1581. 8°.

Det kan neppe være tvivlsomt, at det er dette Skrift, som hos Worm o. a. urigtig kaldes »Ligprædiken over

Fru Elsebe Krabbe, Kbh. 1581«. Den udførlige Biografi af Fru E. Krabbe, som findes deri, er aftrykt i de af mig udgivne Historiske Kildeskrifter II, 101—16; jvfr. smst. S. 13, hvor nærmere Oplysning om Skriftet findes.

22.

Tho Aandelige Psalmer, Aff hulcken en Christen kand haffue Trøst vdi sin Siugdom oc Døds stund. Rasmus Hansøn Reravius. Prentet i Kiøbenhaffn aff Laurentz Benedicht 1582. (4 Bl. i 8°. I Karen Brahes Bibl.).

Den første Salme er en Versificering af Evangeliet paa 3die Søndag efter Helligtrekonger. Den anden, der skal meddeles her som en Prøve paa Reravius's ikke meget fuldkomne poetiske Forsøg, synes — skjønt det ikke angives i Overskriften — at være en Oversættelse eller Bearbejdelse af Nic. Hermann's tyske Salme: Wenn mein Stündlein vorhanden ist, af hvilken Salme man har en mere bekjendt dansk Oversættelse, forfattet af Reravius's samtidige, M. Hans Thomesen (se Brandt og Helveg, Den d. Salmedigt. I, 110).

Den Anden Psalme er en Bøn til Gud, om en salig stund oc affgang aff denne Verden, oc beuisning, at der er it andet liff at foruente efter dette liff, oc at Dommedag er nær for haanden.

1.

Naar min tid oc stund kommen er,
 At jeg skal heden fare,
 Da led mig Jesu Frelser kier,
 Oc mig naadelige beuare,
 Jeg befaler dig min Siel oc Aand
 Paa min sidste tid vdi din Haand,
 Du hende aldrig forlade.

2.

Min Synd mig da bedrøffuet gjør,
 Samuittigheden giffuer ey huile,
 Synderne fast flere end Sandkorn er,
 Dog vil ieg ey fortuile,

Men tencke trolige paa din Død,
 HERRE Jesu Christe din Saar saa rød
 Skulle mig da fast opholde.

3.

Vdi dit Legem en Lem ieg er,
 Derved trøster sig mit Hierte.
 Jeg skillis ey fra dig, min Gud kier,
 Vdi Dødsens pine oc smerte,
 Naar ieg end døer, saa døer ieg dig,
 It euigt Liff haffuer du mig
 Alt met din Død forhuærfuit.

4.

Efterdi at du opstanden est,
 Da skal ieg i Graffuen ey bliffue.
 Din Himmelfart trøster mig mest,
 Dødsens fryct kant du bortdriffue,
 Oc huor du est, did kommer ieg,
 At ieg kand euige leffue hoss dig,
 Thi far jeg heden met glæde.

5.

Jeg far HERre Jesu hen til dig,
 Min Hender oc Been vdstrecker,
 Jeg soffuer nu til sactmodelig,
 Ingen Menniske mig opuecker,
 Vden Jesus Christ, Gud Faders Søn,
 Hand vil oplade sin Tempel skøn,
 Føre oss til euig glæde.

6.

Der Eliæ tid forløben vaar,
 Oc hans Jertegen fuldendet,
 Førdis hand til Himmels obenbar,
 En Vogn Gud hannem sende,
 Baade Vogen oc Heste vaar gloendis Ild,
 Der førdis den Prophete saa gild
 I it sterckt Vær til Himmels.

7.

Met Liff og Siel hand der opfoer,
 Met gloendis Lue omgiffuen,
 Oss til Exempel, Trøst oc Figur,
 At wi effter dette Liffue
 Skulle hen fare alle tillig
 Met Liff oc Siel til Himmerig,
 Naar Christ vor HERRE vil komme.

8.

Elias paa Tabors Bierg vaar,
 Der Christus bleff forklaret,
 Endog at hand for mange Aar
 Mon hen til Himmels fare.
 Thi leffuer Elias visselig
 I ro oc glæde vdi Himmerig,
 Som wi skulle alle henkomme.

9.

Scrifften kundgiør oss met fliid,
 At Elias skal vist komme
 Til Verden mod den sidste tid,
 At paaminde oss til fromme.
 Hand haffuer oc været her visselig,
 Thi maa mand tro vist huer for sig,
 At Dommedag nær monne være.

10.

Effterdi min Døds stund er mig nær,
 Da naadelig mig regere,
 Giff mig frit mod min Frelser kier,
 Min Tro styrck oc formere.
 Beuar mig HERre fra Synd oc Nød,
 Oc fri mig fra den euige Død,
 Jeg giffuer mig dig i Hende.

11.

Fra Verden giffuer ieg nu mig,
 Oc vil til Himmels fare,
 Mit Legem i Jorden huiler sig,
 Min Siel vilt du beuare.

Paa Dommedag skal mit Legem opstaa,
 Oc skal met Sielen vist indgaa
 I Himmerigis glæde, Amen.

Om Reravius har haft nogen Del i den af Laurentz Benedicht 1582 udgivne tyske og danske Salmebog, maa vi lade uafgjort. Usandsynligt er det imidlertid ikke, at, ligesom L. Benedicht selv har oversat en og anden gammel dansk Salme paa Tydsk, saaledes kan Reravius ogsaa have hjulpet Svogeren med at faa enkelte tyske Salmer, som endnu ikke havde fundet en Oversætter, overførte i det danske Sprog¹). Noget sikkert kunne vi dog ikke sige derom, da Bogen selv ikke indeholder nogen Antydning i saa Henseende.

Worm (og Nyerup) tillægge Reravius endnu følgende Skrift:

Gudelig Haandbog, indbefattende Søndags Evangelier, Catechismum, Christi Lidelses Historie etc. Kbh. 1610. 8°.

Da jeg ikke har fundet dette Skrift, kan jeg ikke afgjøre, om Angivelsen er rigtig. I ethvert Tilfælde maa der have været en ældre Udgave, hvis Reravius har haft noget med Udgivelsen af denne »Haandbog« at gjøre. Men selv om dette ikke skulde være Tilfælde, har han dog udgivet saa mange andre Skrifter, at det gamle Ord »nulla dies sine linea« vistnok har passet paa ham; og har han end, som man maa antage, brugt Pennen som Erhvervskilde, saa har han dog tillige gavnet sin Samtid. At han nemlig har truffet, hvad Tiden krævede og havde behov, fremgaar formentlig deraf, at saa mange af hans Skrifter udkom i gjentagne Oplag, ogsaa længe efter at han selv var gaaet bort.

¹) Salmebogens Ordning er denne, at paa den ene Side staar den tyske Salme og paa den modstaaende Side den tilsvarende danske.